

TILSTÅELSESRABATT

Lov, teori og praksis om strl. § 59 annet ledd

Kandidatnummer: 350

Leveringsfrist: 25.04.07

Til sammen 17993 ord

17.04.2007

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
<u>2</u>	<u>AVGRENSNING OG OPPBYGNING</u>	<u>2</u>
<u>3</u>	<u>RETTSKILDEBILDET</u>	<u>3</u>
<u>4</u>	<u>METODE</u>	<u>5</u>
<u>5</u>	<u>GJELDENDE RETT</u>	<u>7</u>
5.1	Ordlyden	7
5.2	Hva gjaldt forut for innføringen av § 59 (2)?	7
5.3	Hva er bestemmelsens formål / intensjonen med innføringen?	11
5.4	Har retten en plikt til å ta tilståelsen i betraktning og hva omfatter plikten?	15
5.5	Hva ligger i begrepet ”uforbeholden tilståelse”?	16
5.6	Forslaget til ny straffelov	19
<u>6</u>	<u>TILSTÅELSESRABATT I PRAKSIS</u>	<u>21</u>
6.1	Momenter av betydning for vektleggingen av tilståelsen	21
6.1.1	Tidspunktet for tilståelsen	21
6.1.2	Det øvrige bevisbildet	23
6.1.3	Hensynet til fornærmede	24
6.1.4	Tilståelsens bidrag til oppklaring av andre saker	25
6.1.5	Oppsummering	26
6.2	Hvilken betydning har bestemmelsen hatt for de ulike typer lovbrudd?	26

6.3	Hvor stor vekt legger retten på tilståelse?	30
6.4	Hvor mye rabatt gis?	37
6.5	I hvilken grad synliggjøres rabatten i avgjørelsene?	44
<u>7</u>	<u>RETTSPOLITISK</u>	<u>51</u>
7.1	Bør det gis strafferabatt for tilståelse?	51
7.2	Virker bestemmelsen etter formålet?	52
7.3	Bør bestemmelsen om tilståelsesrabatt opprettholdes i forslaget til ny straffelov?	54
7.4	Er det gitt at det bør være et krav at tilståelsen er ”uforbeholden”?	57
7.5	Bør tilståelse i alvorlige saker veie tyngre enn tilståelse i mindre alvorlige saker?	58
7.6	Regjeringens forslag om ”strafftilsagn”	60
<u>8</u>	<u>AVSLUTNING</u>	<u>65</u>
<u>9</u>	<u>LITTERATURLISTE OG DOMSREGISTER</u>	<u>67</u>

1 Innledning

I motsetning til situasjonen i mange andre land er det i norsk rett ikke tradisjon for å lovfeste de ulike momenter som kan ha betydning for straffutmålingen. Dette har sin bakgrunn i at straffutmåling er en utpreget skjønnsmessig prosess. Straffeloven inneholder således ingen generelle bestemmelser om hvilke momenter som skal tillegges vekt ved straffutmålingen. Det finnes imidlertid bestemmelser som gir adgang til å fravike strafferammen i visse situasjoner. Disse kan også gi veiledning ved straffutmålingen innenfor den alminnelige strafferammen. Da lovgiver i 2001 innførte lovregulering av betydningen av tilståelse, innebar dette et visst brudd med lovgivningstradisjonen uten at det kan sies å være fullstendig i strid med dette systemet.¹

Aktualiteten vedrørende tilståelsesrabatt har den senere tid økt betraktelig. Alvorlige straffesaker som har fått stor mediaoppmerksomhet, eksempelvis Baneheia-saken og NOKAS-saken, fører til at ordningen med tilståelsesrabatt stadig diskuteres, både i media og i juridiske kretser.

Ordningens noe spesielle rolle i forhold til norsk lovgivningstradisjon og dens stadige aktualitet danner bakgrunnen for mitt valg av tema for avhandlingen.

Hensikten med avhandlingen er å belyse de ulike sider ved tilståelsesrabatt, både de lege lata og de lege ferenda. I tillegg til å redegjøre for gjeldende rett vedrørende strl. § 59 (2) foretas det en vurdering av bestemmelsen i rettspraksis for å belyse hvilke virkninger den har hatt og hvorvidt lovregulering er et egnet redskap i straffutmålingssammenheng. For å gi et så helhetlig bilde som mulig, tar jeg også opp aktuelle rettspolitiske betraktninger vedrørende tilståelsesrabatt.

¹ Ot.prp.nr.81 (1999-2000) s. 37

2 Avgrensning og oppbygning

Ordningen med tilståelsesrabatt har visse likheter med såkalt plea bargaining. Avhandlingens omfang tillater ikke en inngående drøftelse av dette, men noen betraktninger er allikevel tatt med i forbindelse med regjeringens forslag om ”strafftilsagn”.

Det finnes en rekke momenter, i tillegg til tilståelse, som kan ha formildende betydning ved straffutmålingen. Slike momenter kan trekke ned straffen, men er noe annet enn ”rabatt” slik strl. § 59 annet ledd hjemler. De behandles derfor ikke utover det som er nødvendig for å forklare størrelsen på straffereduksjonen i rettsavgjørelser hvor det ikke er tilståelsen alene som begrunner reduksjonen.

Avhandlingen er bygget opp slik at kapittel 1 inneholder en kort innledning til oppgaven med presentasjon av bakgrunnen for emnet og problemstilling. Avgrensninger og den videre oppbygning av oppgaven er inntatt i kapittel 2. Kapittel 3 og 4 tar for seg henholdsvis det aktuelle rettskildebildet og visse metodiske betraktninger.

Avhandlingens hoveddel finnes i de tre påfølgende kapitler. I kapittel 5 redegjøres det for gjeldende rett vedrørende strl. § 59 annet ledd. I denne forbindelse ses det hen til både rettsstilstanden forut for bestemmelsen og forslaget til ny straffelov. Kapittel 6 drøfter en rekke spørsmål av betydning for å belyse hvilken virkning bestemmelsen om tilståelsesrabatt har hatt i rettspraksis. I kapittel 7 reises visse rettspolitiske betraktninger vedrørende tilståelsesrabatt.

En oppsummering finnes i kapittel 8. Litteraturliste og domsregister er inntatt i kapittel 9.

3 Rettskildebildet

Da oppgaven dreier seg om en enkelt lovbestemmelse, strl. § 59 annet ledd, står tolkning av ordlyden i endringsloven av 2. mars 2001 nr.7 sentralt. Foruten denne er også lovteksten før endringen og forslaget til videreføring av bestemmelsen i ny straffelov kort omtalt.

Ved tolkningen er forarbeidene til endringsloven benyttet. Det vil i praksis si Ot.prp.nr.81 (1999-2000) og Innst.O.nr.45 (2000-2001). I forbindelse med forslaget til ny straffelov er Ot.prp.nr.90 (2003-2004) og Innst.O.nr.72 (2004-2005) anvendt. Hva angår regjeringens forslag om "strafftilsagn" er høringsnotatet fra Justis- og politidepartementet den ledende rettskilde. For øvrig er Innst.O.nr.3 (1999-2000) kort berørt.

På grunn av sin rettskildemessige vekt er det i all hovedsak høyesterettsavgjørelser som drøftes. En rekke slike avgjørelser, både fra tiden før og etter endringslovens ikrafttredelse, er omtalt for å belyse det nærmere innhold i bestemmelsen og utviklingen over tid. En må imidlertid være oppmerksom på at det ligger i tilståelsessakenes natur at de fleste sakene aldri kommer så langt som til Høyesterett. Utvalget av høyesterettspraksis er således noe broket sammenlignet med utvalget i de lavere instanser. Underrettene antas imidlertid å følge Høyesterett, slik at høyesterettspraksis må sies å gi et dekkende bilde av situasjonen i rettspraksis. I den grad underrettspraksis trekkes inn vil dette hovedsaklig bygge på opplysninger fra Domstolsadministrasjonens undersøkelser fra 2004 og 2006, heretter omtalt som DA 2004 og DA 2006.

Juridisk litteratur er i noen grad benyttet i redegjørelsen for gjeldende rett.

Riksadvokatens rundskriv er benyttet for å belyse påtalemyndighetens holdning til tilståelsesrabatt. Det samme gjelder Oslo politidistrikts materialsamling om strl. § 59 (2) som jeg fikk tilsendt etter kontakt med politifullmektig Anniken Nygaard Ottesen.

Som nevnt gjennomførte Domstolsadministrasjonen både i 2004 og 2006 undersøkelser vedrørende tilståelsesrabatt. Undersøkelsene er publisert i form av to rapporter som begge er benyttet i avhandlingen. DA 2006 er også omtalt i en artikkel i Rett på sak. Noen betraktninger derfra er tatt med.

Høringsinstansenes uttalelser vedrørende regjeringens forslag om ”strafftilsagn” er hentet fra artikkel trykket i Advokatbladet da det pr dags dato ikke foreligger noen odelstingsproposisjon i saken.

4 Metode

I den grad avhandlingen berører underrettspraksis bygger dette i stor grad på Domstolsadministrasjonens undersøkelser av 2004 og 2006. Det er derfor nødvendig å si noe om metoden i disse undersøkelsene.

DA 2004 består av to undersøkelser, en spørreundersøkelse og en domsundersøkelse.

Hva angår domsundersøkelsen,² ble det innhentet dommer fra 24 tingretter. I løpet av to måneder mottok DA samtlige tilståelsessaker, i tillegg til meddomsrettsavgjørelser der ”det forelå tilståelse på tiltaleposter av betydning for straffutmålingen”. Domsundersøkelsen omfatter således 619 tilståelsesdommer og 142 meddomsrettssaker fra første instans. De aktuelle tingrettene behandlet i samme periode totalt 1062 meddomsrettssaker.

Ved søk i Lovdata ble det innhentet avgjørelser fra samtlige lagmannsretter, avsagt etter 1. januar 2003. Dette var avgjørelser der tiltalte hadde erkjent forhold av betydning for straffutmålingen, til sammen 105 avgjørelser. I samme periode behandlet lagmannsrettene i alt 1365 straffesaker. På grunn av usikkerhet i søkekriteriene, kan det hende at ikke alle relevante avgjørelser er fanget opp.

Domsundersøkelsen tar også for seg samtlige Høyesterettsavgjørelser i perioden mars 2001 til mars 2004, uten at disse inngår i statistikken.

Spørreundersøkelsen³ i DA 2004 ble utført ved at et spørreskjema ble sendt samtlige faste embetsdommere i første og annen instans, med unntak av dommerne ved Oslo skifterett og

² Se DA 2004 s. 4-5 om metoden

³ Se DA 2004 s. 5 om metoden

byfogdembetene. 285 av 456 dommere responderte på skjemaet, hvilket gir en svarprosent på 62,5. Resultatene anses å gi et representativt bilde.

DA 2006 består kun av en domsundersøkelse.⁴ Undersøkelsens metode svarer stort sett til metoden i domsundersøkelsen i 2004. Undersøkelsen er basert på samtlige tilståelsessaker innhentet fra 19 tingretter i løpet av to måneder i 2006 samt meddomsrettsavgjørelser utvalgt på tilsvarende måte som i DA 2004. I alt omfatter undersøkelsen 698 tilståelsesdommer og 313 meddomsavgjørelser med tilståelsesrabatt. De aktuelle tingrettene behandlet i samme periode totalt 1070 meddomsrettssaker.

Fra samtlige lagmannsretter ble det, ved søk i Lovdata, innhentet 160 avgjørelser fra hele 2005 hvor forhold av betydning for straffutmålingen var erkjent av tiltalte.

Lagmannsrettene behandlet totalt 1264 straffesaker i 2005. På grunn av usikkerhet i søkekriteriene, kan det ikke utelukkes at relevante avgjørelser er oversett.

I min egen undersøkelse av høyesterettspraksis er utvalget av avgjørelser gjort etter søk i Lovdata hvor parametrene var ”strl. § 59” og ”tilståelse”. En viss usikkerhet er knyttet til søkekriteriene. Det må således tas høyde for at ikke alle relevante avgjørelser nødvendigvis er fanget opp. Dette gjelder også den kvantitative undersøkelse av rettspraksis som danner grunnlaget for tabellen under pkt. 6.4. Søket omfatter avgjørelser avsagt i perioden mars 2001 til mars 2007. I tillegg til disse er utvalgte avgjørelser avsagt i tiden før endringsloven omtalt. Prinsipielle lagmannsrettsavgjørelser av nyere dato er også berørt.

⁴ Se DA 2006 s. 4 om metoden

5 Gjeldende rett

5.1 Ordlyden

Straffeloven § 59 annet ledd lyder

“Har siktede avgitt en uforbeholden tilståelse, skal retten ta dette i betraktning ved straffutmålingen. Retten kan nedsette straffen under det for handlingen bestemte lavmål og til en mildere straffart.”

5.2 Hva gjaldt forut for innføringen av § 59 (2)?

Bestemmelsen ble innført ved endringslov av 2. mars 2001 nr. 7, men allerede før den tid inneholdt strl. § 59 en straffnedsettelsesgrunn.⁵ Bestemmelsen lød da ”Hvad i foregaande Paragraf er bestemt, kommer ogsaa til Anvendelse paa den, som, forinden han endnu vidste sig mistænkt, har saavidt mulig og i det væsentlige forebygget Handlingens skadelige Følger eller gjenoprettet den derved forvoldte Skade eller selv angivet sig og aflagt fuldstændig Tilstaaelse”.⁶ Etter gml. strl. § 59 var det altså bare den som angav seg selv og avla fullstendig tilståelse før han var klar over politiets mistanke som kunne få straffen nedsatt. Ved endringen ble virkeområdet for bestemmelsen utvidet til å gjelde generelt ved uforbeholden tilståelse, uavhengig av om vedkommende er klar over at han er mistenkt eller ei. Det samme gjelder om han tilstår først etter at han er siktet.

⁵ Matningsdal (2003) s. 532

⁶ Gml. strl. § 58 (”den foregaaende Paragraf” jf. gml. strl. § 59) lød:

”Hvor flere har samvirket til et strafbart Oiemed, kan Straffen nedsættes under det for Handlingen bestemte Lavmaal og til en mildere Strafart for deres Vedkommende, hvis Medvirken væsentlig har været foranlediget ved deres afhængige Stilling til nogen anden af de skyldige eller har været af ringe Betydning i Forhold til andres. Hvor Straffen ellers kunde have været fastsat til Bøder, og ved Forseelser kan den helt bortfalde.”

Siktede har ingen plikt til å tilstå, jf. strpl. §§ 90 og 230. Dersom han likevel velger å tilstå, vil dette kunne anses som en formildende omstendighet innenfor den ordinære strafferammen. I tillegg kan straffen settes under minstestrafen for den aktuelle handling eller til en mildere straffart. Dette var tilfellet etter gml. strl. § 59, og er også videreført i den nye bestemmelsens annet ledd.

Før lovendringen fantes det ingen lovregulert *plikt* for retten til å ta tilståelsen i betraktning ved straffutmålingen. Dette er således nytt i forhold til eldre rett. Selv om retten ikke var lovpålagt en slik plikt, viser rettspraksis før endringsloven at verdien av tilståelse også da ble vurdert i et betydelig antall saker. Det gjelder eksempelvis Rt. 1999 s. 1895 hvor det på s. 1897 uttales ”Men det er i saken også særlige omstendigheter som trekker i formildende retning. Jeg nevner domfeltes tilståelse, som i vesentlig grad har bidratt til å oppklare saken, med den følge at overgrepene ikke kan trekkes i tvil.”

Ved vurderingen av tilståelsens verdi ble det lagt vekt på en rekke hensyn. Dette kommer frem i flere rettsavgjørelser fra tiden før endringsloven.

I narkotikasaker har tilståelse ofte avgjørende betydning, og tidspunktet for tilståelsen spiller en stor rolle for utmålingen av rabatten. Dette har sammenheng med prosessøkonomiske hensyn.

Avgjørelsen i Rt. 1984 s. 221 gjaldt en mann som i lagmannsretten var dømt til 3 år og 5 måneder fengsel for bl.a. medvirkning til innførsel av 360 gram amfetamin som senere ble omsatt med betydelig fortjeneste. Domfelte hadde på et tidlig tidspunkt tilstått de straffbare forhold, og tiltalebeslutningen var i sin helhet utferdiget på bakgrunn av tilståelsen. Videre forelå det erklæringer fra to polititjenestemenn om domfeltes ”spesielle og positive holdning til oppklaring av meget alvorlige narkotikaforbrytelser”.⁷ Tilståelsen og

⁷ Jf. avgjørelsen s. 222

erklæringene ble av Høyesterett tillagt atskillig vekt ved straffutmålingen, og straffen ble endret til fengsel i 3 år.

Rt. 1993 s. 33 gjaldt seks personer som var domfelt for innførsel eller medvirkning til innførsel av opptil 2254 gram heroin. For straffutmålingen er det kun As forhold som er av interesse, da Høyesterett ikke fant at det forelå formildende momenter for noen av de andre.⁸ Han gav, på et meget tidlig tidspunkt, en fullstendig tilståelse og opplysninger om sine kontakter. I tillegg erkjente han at han tidligere hadde innført 473 gram heroin til samme kontaktnett og at han også hadde transportert penger som stammet fra narkotikaomsetning ut av Norge. Erkjennelsen kom før politiet hadde noen som helst kjennskap til disse sistnevnte forholdene. Tiltalen og bevisførselen ble i stor grad bygget opp rundt domfeltes tilståelse. Høyesterett kom derfor til at As medvirkning til sakens oppklaring måtte tillegges noe større vekt enn lagmannsretten hadde gjort og endret straffen fra fengsel i 11 år til fengsel i 10 år.

Tilståelsens vekt reduseres dersom den kommer sent i etterforskningen og politiet allerede har sikret seg bevis.

Rt. 1983 s. 1127 gjaldt fire personer som var domfelt for alvorlige narkotikaforbrytelser. Hva angår tilståelsesrabatt er det kun hovedmannen Bs forhold som er interessante. Han var i lagmannsretten dømt til fengsel i 6 år for innførsel av 60 kg hasjissj, videresalg av 55 kg og oppbevaring av 4,6 kg med sikte på videresalg. Høyesterett kom, i motsetning til lagmannsretten, til at det ikke kunne legges særlig vekt på at B tilsto under etterforskningen. ”På det tidspunkt da han tilstod sitt eget forhold og da han senere forklarte seg om sine medhjelpere, satt politiet allerede inne med bevis for en vesentlig del av virksomheten”.⁹ Høyesterett fant derfor at straffen måtte skjerpes til fengsel i 8 år.

⁸ Jf. avgjørelsen s. 38

⁹ Jf. avgjørelsen s. 1130

Også i Rt. 2000 s. 1734 kom tilståelsen sent i etterforskningen. Domfelte var i lagmannsretten idømt 5 års fengsel for bl.a. erverv og overdragelse av omkring 3,6 kg amfetamin. Høyesterett fant ikke grunn til å legge særlig vekt på domfeltes tilståelse, da denne først kom etter at politiet konfronterte ham med bevismateriale. Videre fremhevet Høyesterett at domfelte ikke ”la alle kort på bordet”. Han hadde gjemt unna narkotika som politiet ikke fikk opplysninger om. Han hadde heller ikke identifisert sin angivelige oppdragsgiver. Høyesterett la imidlertid noe vekt på at domfelte ved å navngi to andre impliserte som til da var ukjente for politiet bidro til opprulling av saken. Retten kom allikevel til at straffen måtte skjerpes til fengsel i 5 år og 6 måneder, mye fordi domfelte under varetektsoppholdet smuglet inn og delte narkotika med sine medinnsatte.

Tilståelse er også av stor betydning i sedelighetssaker og da spiller hensynet til ofrene en viktig rolle.

I Rt. 1999 s.1012 var en speiderleder dømt for utuktig omgang og utuktig handling mot en 14-årig gutt og utuktig handling mot to jenter på hhv. 9 og 11 år, til fengsel i 6 måneder hvorav 3 måneder ble gjort betinget. Høyesterett kom til at straffen måtte skjerpes slik at den i sin helhet ble gjort ubetinget, særlig på bakgrunn av det alvorlige tillitsbrudd det her var snakk om. Det uttales imidlertid at ”Når jeg ikke finner grunn til å skjerpe straffen utover dette, legger jeg bl.a. vekt på at domfelte allerede i sin første politiforklaring erkjente de fleste av de forhold som han er domfelt for. I sin alminnelighet vil tilståelser i saker som dette innebære at fornærmede spares for den tilleggsbelastning som ligger i frykten for ikke å bli trodd.”¹⁰

Slike synspunkt er gjentatt i Rt. 1999 s. 1895, hvor en mann var idømt fengsel i 3 år og 6 måneder for utuktig omgang med tre gutter fra 1-års alderen. Han ble også idømt sikring, og straffutmålingen må sees i denne sammenheng. Høyesterett fremhevet at domfeltes

¹⁰ Jf. avgjørelsen s. 1013

tilståelse måtte få betydning i formildende retning da den ”i vesentlig grad har bidratt til å oppklare saken, med den følge at overgrepene ikke kan trekkes i tvil.”¹¹

Selv om tilståelser har hatt størst betydning for straffutmålingen i narkotika og sedelighetssaker har det også hatt betydning i andre sakstyper. Illustrerende i så henseende er Rt. 2000 s. 31, hvor en mann var dømt til 12 år fengsel for 15 grove post- og bankran og to forsøk på slike. Ved første avhør tilsto domfelte samtlige ran han ble domfelt for, inkludert flere ran enn de politiet forela ham i form av en liste over ran han var mistenkt for. Høyesterett la til grunn at ”sakens omfang ikke ville blitt fullstendig avdekket uten As omfattende tilståelser, men det er ikke mulig å angi nøyaktig hvor stor betydning tilståelsene har hatt i så måte.”¹² Videre la Høyesterett vekt på at tilståelsene hadde et ”ekstraordinært omfang”, at domfelte uoppfordret hadde trukket frem skjerpene omstendigheter ved ranene og at det var positivt for ofrene at ranene ble oppklart. Etter Høyesteretts syn hadde lagmannsretten lagt vesentlig og tilstrekkelig vekt på tilståelsene når straffen var satt til 12 års fengsel.

5.3 Hva er bestemmelsens formål / intensjonen med innføringen?

Bakgrunnen for lovendringen er et ønske om større vektlegging av tilståelser enn det som var tilfellet før endringen, særlig i såkalte tradisjonelle saker. Dette ønsket kom som en del av et større prosjekt Justisdepartementet sommeren 1999 etablerte for å få ned saksbehandlingstiden i straffesaker. Både arbeidsgruppen som fremla forslaget om endring av strl. § 59 og en rekke høringsinstanser var av den oppfatning at det ikke var særlig stor forskjell mellom den straff som idømmes i tilståelsessaker og straffen som utmåles i tilsvarende saker uten tilståelse. Også departementet sluttet seg til denne oppfatningen av straffutmålingspraksisen.¹³ Bestemmelsen er således et forsøk på å endre denne praksisen.

¹¹ Jf. avgjørelsen s. 1897

¹² Jf. avgjørelsen s. 33

¹³ Ot.prp.nr.81 (1999-2000) s. 35-36

Ved overveielser av om lovendring var løsningen for å oppnå flere tilståelser, og hvordan dette eventuelt skulle gjøres, vurderte lovgiver en del fordeler og ulemper ved tilståelser.

Flere fordeler ved tilståelser fremheves i forarbeidene.¹⁴ De mest sentrale er prosessøkonomiske hensyn og hensynet til offeret.

Prosessøkonomisk krever en tilståelsessak vesentlig mindre etterforskning og påtaleavgjørelsen blir mindre arbeidskrevende. Tilståelsessaker er også betydelig mindre ressurskrevende ved iretteføringen, ved at behandlingsmåten kan bli enklere (saken kan gå som tilståelsesdom i stedet for ordinær hovedforhandling) og at bevisføringen blir mindre omfattende.¹⁵

Hvorvidt tilståelsen vil ha en slik effekt, vil blant annet avhenge av når siktede tilstår.¹⁶ Dette gir seg utslag bl.a. i forhold til den øvrige bevissituasjonen. Har påtalemyndigheten allerede sikret seg gode bevis vil tilståelsen ha mindre verdi enn dersom det finnes få eller svake bevis i saken.¹⁷

Hva angår hensynet til offeret gjør dette seg særlig gjeldende i sedelighetssaker. Disse sakene er ofte preget av en vanskelig bevissituasjon i den forstand at det mangler tekniske bevis. Bevisene vil gjerne være forklaringer fra siktede, fornærmede og eventuelle vitner. De straffbare handlinger kan ha funnet sted for lang tid siden. I mangel av andre bevis kan det bli ”ord mot ord” i retten.

Dersom siktede tilstår, vil både etterforskningen og hovedforhandlingen bli vesentlig mindre belastende for fornærmede. Det er av stor betydning for fornærmede at hun/han

¹⁴ Ot.prp.nr.81 (1999-2000) s. 36 jf. s. 33

¹⁵ Ot.prp.nr.81 (1999-2000) s. 36 jf. s. 33

¹⁶ Se pkt. 6.1.1

¹⁷ Se pkt. 6.1.2

slipper den belastning det er å få sin troverdighet trukket i tvil.¹⁸ Disse hensyn gjør seg gjeldende også i andre sakstyper. I eksempelvis voldssaker kan fornærmedes påkjønning reduseres dersom gjerningspersonen tar ansvar for sine handlinger.¹⁹ Se for øvrig pkt. 6.1.3.

I tillegg til disse to sentrale hensyn, som taler for at tilståelser bør tillegges større vekt, finnes det også andre hensyn som trekker i samme retning.

Forarbeidene²⁰ fremhever at det kriminalpolitisk synes riktig å ha et strafferettssystem som oppfordrer den som har begått en straffbar handling til å ta ansvar for denne. Slik oppfordring gis best gjennom redusert straff. Alternativet, som ville være å skjerpe straffen for de som benytter sin rett til ikke å forklare seg eller som velger å forklare seg uriktig eller ufullstendig, finner arbeidsgruppen og departementet uakseptabelt. Fremskrittspartiet mener derimot, som eneste parti, at oppfordringen til lovbrysterne nettopp burde ligge i trusselen om en slik straffskjerpelse dersom man motarbeider etterforskningen.²¹

Politiet og påtalemyndigheten hadde før lovendring inntrykk av at mistenkte tilsto stadig sjeldnere. Med politiets og påtalemyndighetens knappe ressurser og dertil strenge krav om effektiv ressursbruk er det ønskelig at lovbrysterne som avgir en uforbeholden tilståelse og derved sparer strafferettsapparatet for mye arbeid, gis en så stor ”belønning” at andre finner det hensiktsmessig å gjøre det samme.²²

Også fengselsvesenet og kriminalomsorgen vil kunne merke gunstige effekter av tilståelsesrabatt. Dersom det idømmes mindre straff som følge av tilståelse, vil dette bety redusert press på disse aktørene i form av frigjorte ressurser og kortere soningskø.

¹⁸ Ot.prp.nr.81 (1999-2000) s. 36 jf. s. 33

¹⁹ Ot.prp.nr.81 (1999-2000) s. 36 jf. s. 33

²⁰ Ot.prp.nr.81 (1999-2000) s. 36 jf. s. 33

²¹ Innst.O.nr.45 (2000-2001) s. 8 i.f

²² Ot.prp.nr.81 (1999-2000) s. 36 jf. s. 33

Et siste hensyn som taler for at tilståelser bør tillegges større vekt enn tidligere er at man ved å premiere tilståelser som gis tidlig i etterforskningen kan oppnå en høyere oppklaringsprosent. En del av disse sakene er saker som ellers ville bli henlagt etter bevisets stilling, typisk vinningsforbrytelser.²³

Det reiser seg også en del innvendinger mot lovregulering av tilståelsesrabatt.

En kan risikere at uskyldige tilstår lovbrudd de ikke har begått ”fordi de ikke tar sjansen på å bli dømt uansett og da få en strengere reaksjon”. Departementet fremhever at dette må tas på alvor, selv om det rent kvantitativt neppe kan forventes mange uriktige avgjørelser. Selv om domfellelse ikke utelukkende avgjøres på bakgrunn av tilståelsen er det ”liten tvil om at falske tilståelser øker risikoen for uriktige domfellelser”.²⁴

Videre er det en viss risiko for at straffenivået senkes, også i de tilfeller hvor sterke preventive hensyn taler for å opprettholde eller skjerpe dagens straffenivå.²⁵ Dette problemet vil man imidlertid kun støte på ved tilståelsessakene. I de saker hvor siktede ikke tilstår, vil straffenivået forbli uendret. Heller ikke i tilståelsessakene vil tilståelsen automatisk lede til lavere straff. Hvorvidt tilståelsen medfører nedsettelse av straffen beror på en konkret vurdering i den enkelte sak. Dessuten fremhever departementet at dersom en regel om tilståelsesrabatt bidrar til en raskere straffesaksbehandling, på den måte at tidsrommet mellom forbrytelsen og samfunnets reaksjon reduseres, vil dette i en viss utstrekning kunne veie opp for straffens eventuelle svekkede preventive virkning som følge av lavere straffer.²⁶

²³ Ot.prp.nr.81 (1999-2000) s. 36 jf. s. 33

²⁴ Ot.prp.nr.81 (1999-2000) s. 36

²⁵ Ot.prp.nr.81 (1999-2000) s. 36 jf. s. 33

²⁶ Ot.prp.nr.81 (1999-2000) s. 36

Til tross for de nevnte ulemper, har lovgiver etter en samlet vurdering kommet til at tilståelser har en slik verdi at de bør honoreres med rabatt. Dette er gjort ved lovendring, slik at strl. § 59 annet ledd nå hjemler tilståelsesrabatt. Hensynene som begrunner regelen veide således tyngre enn de innvendinger som ble reist mot forslaget.

5.4 Har retten en plikt til å ta tilståelsen i betraktning og hva omfatter plikten?

Som nevnt er den lovregulerte plikten retten har til å ta tilståelsen i betraktning ved straffutmålingen en nyhet i forhold til rettstilstanden før endringsloven.

Det kan diskuteres hvorvidt bestemmelsen innebærer en reell ”plikt” i ordets rette forstand. Etter strl. § 59 annet ledds ordlyd synes det klart at retten har plikt til å ta tilståelsen i betraktning, jf. ordet ”skal”. Slike ”skal-regler” eller pliktregler vil normalt ha tilhørende sanksjonsregler, for å sikre effektiviteten av bestemmelsene. Dette er ikke tilfellet for plikten etter strl. § 59 (2). Dersom retten ikke tar tilståelsen i betraktning, vil det ikke få noen direkte konsekvens for retten. Siktete vil imidlertid ha en god grunn til å anke saken dersom det er snakk om en underrettsavgjørelse. Fraværet av sanksjonsregler gjør at bestemmelsen mister noe av sin slagkraft. Sånn sett innebærer ikke endringen av strl. § 59 de største endringer. Bestemmelsen blir mer å anse som en ”huskeregel” for retten enn en pliktregel.

Hvorvidt man ser bestemmelsen som en pliktregel eller en ”huskeregel”, har ingen betydning for innholdet i regelen. Jeg bruker for enkelhets skyld betegnelsen ”plikt” i det følgende.

Plikten gjelder uavhengig av hvilket straffebud det dreier seg om og det er uten betydning hvor grov overtredelsen er. Den rammer også foretaksstraff etter strl. § 48a.²⁷ Hvorvidt bestemmelsen kommer til anvendelse ved spørsmål om tap av førerretten etter veitrafikkloven § 33 nr. 1 første ledd, var oppe for Høyesterett i Rt. 2005 s. 641. Her kom

²⁷ Ot.prp.nr.81 (1999-2000) s. 44

Høyesterett, i likhet med lagmannsretten, til at strl. § 59 annet ledd ikke fikk direkte anvendelse fordi tap av førerrett ikke er straff etter strl. §§ 15 og 16. Videre fant Høyesterett at heller ikke prinsippet i § 59 annet ledd kunne tillegges vekt i slike saker og uttalte ”den forutsatt standardiserte fastsettelse etter forskriften, som tar sikte på å videreføre den tidligere administrative praksis, ..., kan etter min mening vanskelig forenes med nedsettelse av straffen etter straffeloven § 59 annet ledd ved uforbeholdne tilståelser.”, jf. avsnitt 25. I tillegg la retten vekt på at vedtakelse av forelegg er den vanlige måte å fastsette tap av førerretten på. Til grunn for slike forelegg ligger erkjennelse av skyld, slik at tilståelsen er tatt hensyn til når forelegget utferdiges. Dersom de som nekter å vedta slike forelegg skulle kunne oppnå tilståelsesrabatt etter strl. § 59 (2), ville konsekvensen bli at disse ville få en ”ekstra” rabatt ved pådømmelsen, jf. avsnitt 26.

Plikten knytter seg kun til det å *ta i betraktning* at siktede har avgitt en uforbeholden tilståelse. Hvorvidt tilståelsen skal medføre strafferabatt og dens eventuelle størrelse, beror fortsatt på rettens frie skjønn og avgjøres etter en konkret vurdering i den enkelte sak, hvor en rekke momenter vil ha betydning.²⁸ Det fremgår av forarbeidene at de retningslinjer Høyesterett tidligere har trukket opp for vurderingen av hvilken betydning siktedes tilståelse skal ha, fortsatt skal gjelde.²⁹

5.5 Hva ligger i begrepet ”uforbeholden tilståelse”?

Etter strl. § 59 annet ledd er det kun siktede som avgir en ”uforbeholden tilståelse” som kan få straffen nedsatt. Uttrykket ”uforbeholden tilståelse” skal forstås på samme måte som tilsvarende vilkår i strpl. § 248 om tilståelsesdom.³⁰

Ved vurderingen av hva som ligger i dette begrepet må man skille mellom forhold som har betydning for skyldspørsmålet og forhold som kun har betydning for straffutmålingen.

²⁸ Ot.prp.nr.81 (1999-2000) s. 44, jf. pkt. 5.3

²⁹ Ot.prp.nr.81 (1999-2000) s. 44

³⁰ Ot.prp.nr.81 (1999-2000) s. 44 og bl.a. Rt. 2005 s. 559 avsnitt 18

Tilståelsen må omfatte alt som hører til skyldspørsmålet, og heller ikke i betydelig grad redusere omfanget eller nedbygge skyld for omstendigheter knyttet til straffespørsmålet.³¹

Det må altså ”fremgå av tilståelsen at de objektive vilkår for straffellelse i henhold til siktelsen er tilstede, at det ikke foreligger noen straffrihetsgrunner og at den siktede har utvist den nødvendige subjektive skyld”.³²

En uforbeholden tilståelse er noe annet enn erkjennelse av skyld. At siktede erkjenner straffeskyld er ikke *tilstrekkelig* i forhold til vilkåret i strl. § 59 (2). Hvorvidt det er *nødvendig* at han gjør dette, er behandlet i rettspraksis og besvart benektende av Høyesterett, jf. bl.a. Rt. 1982 s. 808 og Rt. 1986 s. 145. Dersom siktede har tilstått de faktiske forhold avgjørelsen bygger på, er dette tilstrekkelig i forhold til vilkåret om ”uforbeholden tilståelse”. Det er således ikke nødvendig at han har erkjent at forholdet rammes av straffeloven.³³

Tilståelsen må dekke gjerningsbeskrivelsen i den straffebestemmelse siktelsen gjelder. Gjelder siktelsen tyveri må det fremgå av tilståelsen at siktede har borttatt en gjenstand som helt eller delvis tilhører en annen, og at dette skjedde i vinnings hensikt, jf. strl. § 257. Det er imidlertid antatt i juridisk teori at siktedes forklaring unntaksvis må kunne suppleres.³⁴ Dette vil være tilfelle i saker der ”det er vanskelig eller umulig for siktede å gi en fullstendig forklaring om det objektive, for eksempel om skadens omfang som er av betydning for anvendelsen av strl. § 228 første eller annet ledd”. Står man overfor slike tilfeller, er det antatt at dommeren må kunne supplere siktedes forklaring med eksempelvis en legeerklæring.

³¹ Ot.prp.nr.90 (2003-2004) s. 470 om tilsvarende bestemmelse i forslaget til ny straffelov som antas å videreføre gjeldende rett

³² Hov (1999) s.316 om tilsvarende vilkår etter strpl. § 248

³³ Andenæs (2000) s. 412 om ”uforbeholden tilståelse” etter strpl. § 248

³⁴ Bjerke (2001) s. 899 om tilsvarende vilkår etter strpl. § 248

Dersom gjerningsbeskrivelsen inneholder skjønnsmessige begrep, eksempelvis uaktsomhet, er det ikke nødvendig at siktede erkjenner at handlingen er uaktsom, jf. Rt. 1995 s. 926. I forbindelse med vurderingen av begrepet "uforbeholden tilståelse" som vilkår for forhørsrettspådommelse uttalte Høyesterett at "Det er tilstrekkelig at siktedes forklaring om de faktiske forhold gir retten grunnlag for å karakterisere hans forhold på denne måten". Dette må gjelde også i forhold til strl. § 59 (2), jf. bl.a. Rt. 2005 s. 559 avsnitt 19 og Rt. 2006 s. 809 avsnitt 19.

Det hender at siktede erkjenner å ha begått den aktuelle handling og videre at handlingen er straffbar, men sier han ikke den gang forsto at handlingen var forbudt. Det er gjennom rettspraksis en fastslått regel at kun unnskyldelig rettsvillfarelse er straffriende.³⁵ Siktede har som regel små forutsetninger for å vurdere hvorvidt en rettsvillfarelse er unnskyldelig eller ei, og etter rettspraksis er det kun i helt spesielle tilfelle at en rettsvillfarelse vil bli godtatt som unnskyldelig. Derfor mener Johs. Andenæs at tilståelsen bør anses uforbeholden med mindre siktede positivt hevder at han ikke kan straffes pga. rettsvillfarelsen.³⁶

Hvis siktede gir en tilståelse som dekker et mildere straffebud enn det siktelsen gjelder, kan tilståelsen ikke anses uforbeholden dersom påtalemyndigheten opprettholder siktelsen. Nedsubsumerer påtalemyndigheten siktelsen til det mildere straffebud, vil derimot tilståelsen dekke det aktuelle straffebud, og må således anses som uforbeholden, forutsatt at den dekker alle de forhold som gjør handlingen straffbar – både av objektiv og subjektiv karakter.

Forholdet kan også være at siktede i eksempelvis en narkotikasak tilstår å ha hatt befatning med et mindre kvantum enn det siktelsen gjelder. Det var tilfellet i Rt. 1992 s. 1466, som omhandler den tidligere bestemmelsen i strpl. § 6 som gav herreds- og byretten kompetanse til å behandle straffesaker med strafferamme inntil ti år ved "uforbeholden tilståelse".

³⁵ Andenæs (2004) s. 259

³⁶ Andenæs (2000) s. 413 om "uforbeholden tilståelse" etter strpl. § 248

Saken er avsagt under dissens, men dissensen gjaldt ikke forståelsen av begrepet ”uforbeholden tilståelse”. Høyesterett kom til at domfeltes tilståelse ikke kunne karakteriseres som uforbeholden da den ikke omfattet mer enn 8 kg hasj av i alt 15 kg. Retten la til grunn at domfelte bevisst hadde søkt å redusere kvantumet i forhold til det han brakte med seg. Under henvisning til denne avgjørelsen hevder Johs. Andenæs blant annet at dersom dommeren har inntrykk av at siktede bevisst forsøker å redusere omfanget av sin straffeskyld kan tilståelsen neppe anses uforbeholden.³⁷ Denne forståelsen av ”uforbeholden tilståelse” har senere fått tilslutning i rettspraksis, se særlig Rt. 2006 s. 669 avsnitt 24.

Det kan tenkes at siktede avgir en i og for seg uforbeholden tilståelse, men at han likevel tar uholdbare reservasjoner. En siktet tilstår for eksempel å ha borttatt en annen persons gjenstand i vinnings hensikt, men hevder – uten noe som helst grunnlag for det – at han ikke er skyldig i tyveri etter strl. § 257. Uansett hvor uholdbare reservasjonene er, blir tilståelsen i slike tilfeller likevel ikke å anse som uforbeholden, jf. bl.a. Rt. 1975 s. 459.³⁸

5.6 Forslaget til ny straffelov

Det foreligger forslag til ny alminnelig del i straffeloven.³⁹ Forslagets §§ 77 og 80 litra a nr. 2 viderefører bestemmelsen i nåværende strl. § 59 (2).

Om formildende omstendigheter fremgår det av ny strl. § 77 at ”Har siktede avgitt en uforbeholden tilståelse, skal retten ta dette i betraktning ved straffutmålingen”.

Bestemmelsen i ny strl. § 80 litra a nr. 2 om fastsetting av straff under minstestrafen eller til en mildere straffart lyder ”Straffen kan settes ned under minstestrafen i straffebudet eller til en mildere straffart når forbryteren har avlagt en uforbeholden tilståelse”.

³⁷ Andenæs (2000) s. 414 om ”uforbeholden tilståelse” etter strpl. § 248

³⁸ Hov (1999) s. 319 om tilsvarende vilkår etter strpl. § 248

³⁹ Ot.prp.nr.90 (2003-2004)

Det er forutsatt at de nye bestemmelsene svarer til gjeldende rett og således ikke innebærer noen materiell endring.⁴⁰

Forslaget inneholder imidlertid også en nyvinning som får betydning for bestemmelsen. Det foreslås et nytt tredje punktum i straffeprosessloven § 40 annet ledd, som etter forslaget skal lyde ”Det skal opplyses i domsgrunnene hvorvidt straffeloven § 77 er anvendt, og det bør angis hvilken betydning tilståelsen har hatt for straffutmålingen”. Denne bestemmelsen er foreslått for at tilståelsesrabatten i større grad skal bli omtalt og synliggjort i avgjørelsene, noe som ”er en forutsetning for at bestemmelsen i strl. § 77 kan virke motiverende på de siktede”.⁴¹ Det er antatt at bestemmelsen også vil medføre at aktor og forsvarer kommenterer spørsmålet om tilståelsesrabatt i prosedyrene sine. Justiskomiteen støtter forslaget. Samtidig foreslår den at ”ordningen med tilståelsesrabatt omtales i den informasjonsfolderen som utdeles til alle som pågripes for lovbrudd”.⁴²

For øvrig kan det nevnes at da forslaget til ny strpl. § 40 (2) tredje punktum ikke trer i kraft før resten av den nye straffeloven, foreslår departementet en tilsvarende bestemmelse som er ment å gjelde i forhold til strl. § 59 (2) i tiden frem til ikrafttredelse av ny straffelov.⁴³

⁴⁰ Ot.prp.nr.90 (2003-2004) hhv. s. 468 og 470

⁴¹ Ot.prp.nr.90 (2003-2004) s. 485

⁴² Innst.O.nr.72 (2004-2005) s. 99

⁴³ Høringsnotat JD 2006 s. 65

6 Tilståelsesrabatt i praksis

6.1 Momenter av betydning for vektleggingen av tilståelsen

Allerede før innføringen av strl. § 59 (2) hadde Høyesterett gjennom rettspraksis gitt retningslinjer for hvilke momenter som hadde betydning i vurderingen av om tilståelsen skulle tillegges vekt i formildende retning.⁴⁴ Disse gjelder fortsatt.⁴⁵ Høyesterett har i senere rettspraksis videreutviklet disse retningslinjene.

6.1.1 Tidspunktet for tilståelsen

Tidspunktet for tilståelsen har stor betydning ved vurderingen av rabattens størrelse. Dette henger nøye sammen med hvordan det øvrige bevisbildet ser ut og om det er noen fornærmede etter det aktuelle straffebed. En tilståelse som kommer tidlig i etterforskningen har større prosessøkonomisk gevinst enn en tilståelse som kommer etter at politiet har brukt betydelige ressurser på etterforskning.

Dette kommer særlig godt frem i Rt. 2002 s. 993 (Baneheia) hvor Høyesterett bl.a. uttalte ”Hvilken vekt en uforbeholden tilståelse skal tillegges, vil måtte bero på de konkrete omstendighetene i saken. Blant annet vil tidspunktet for tilståelsen og hvilke bevis som da foreligger og som domfelte er kjent med, ha betydning. ... Det begrenser vesentlig den vekt As tilståelse av egne straffbare forhold kan tillegges, at tilståelsen først kom etter at det forelå bevis som med stor sikkerhet knyttet ham til åstedet.”⁴⁶

⁴⁴ Jf. pkt. 5.2

⁴⁵ Ot.prp.nr.81 (1999-2000) s. 44

⁴⁶ Avgjørelsen s. 995

I Rt. 2005 s. 1274 ble det tillagt vekt i formildende retning at ”... domfelte straks erkjente det straffbare forhold under første politiavhør. Det forenklet den videre straffesaksbehandlingen og sparte fornærmede for risikoen for ikke å bli trodd.”⁴⁷

Hvorvidt domfelte kan innrømmes tilståelsesrabatt etter strl. § 59 (2) for tilståelser som kommer under hovedforhandling for tingretten eller under lagmannsrettsbehandling, har Høyesterett berørt i flere avgjørelser.

Allerede i Rt. 2001 s. 1519, hvor domfelte tilsto først under hovedforhandling for tingretten, uttalte Høyesterett at ”en tilståelse som fremkommer så sent, bare kan tillegges meget begrenset betydning. ... Den nye bestemmelsen i straffeloven § 59 annet ledd leder ikke til noen annen vurdering”.⁴⁸

Kun få år senere fant Høyesterett det ”klart” at strl. § 59 (2) ikke var anvendelig i en sak der domfelte først under tingrettens behandling tilsto å ha vært på åstedet, jf. Rt. 2004 s. 1355. Domfelte hadde ikke tilstått noe under etterforskningen.

I Rt. 2006 s. 964 tilsto domfelte under lagmannsrettsbehandlingen. Førstvoterende uttalte i den forbindelse ”Jeg kan imidlertid vanskelig se at hans forklaring i lagmannsretten ..., i seg selv har hatt noen betydning for sakens oppklaring”. Det ble imidlertid tatt noe hensyn til forklaringen, idet den hadde bidratt til at to andre tiltalte ikke hadde blitt dømt på uriktig grunnlag.

Avgjørelsene viser at høyesterettspraksis i dette punkt er uklar. Fra kun å begrense betydningen av tilståelsen i 2001, går Høyesterett i 2004 til det skritt å uttale at strl. § 59 (2) overhodet ikke er anvendelig i disse tilfellene. Den siste tiden har tilståelsen igjen blitt vurdert mot de hensyn som bærer bestemmelsen, til tross for at den ikke forelå før i lagmannsretten.

⁴⁷ Avgjørelsen avsnitt 15

⁴⁸ Avgjørelsen s. 1520

Dette er tilfellet også i den nylig avsagte NOKAS-dommen.⁴⁹ Der kom tilståelsene først etter tingrettens behandling eller under lagmannsrettsbehandlingen. Vurderingen av dette inngår i straffutmålingen for en rekke av de domfelte, særlig domfelte Lars-Erik Andersen. Lagmannsretten uttalte således ”Hans tilståelse for lagmannsretten har kastet lys over deler av ransgjennomføringen, men på bakgrunn av bevissituasjonen får tilståelsen av egen rolle i ranet, fremkommet først etter tingrettsbehandlingen, mindre vekt”.⁵⁰ Tilståelsen ble altså som vanlig vurdert i forhold til hensynene som begrunner strl. § 59 (2). Lagmannsretten reiste ikke spørsmål om hvorvidt bestemmelsen var anvendelig på tilståelser fremkommet så sent i saken, slik det ble gjort i Rt. 2004 s. 1355. Anvendelse av strl. § 59 (2) godtas således også i disse tilfellene. Dette forsterkes ytterligere ved at Andersens forklaring om hvem som skjøt og drepte politimannen, var et forhold lagmannsretten mente måtte vektlegges, og som medførte en betydelig tilståelsesrabatt.

Ser man NOKAS-dommen i lys av Rt. 2006 s. 964, er det grunn til å tro at synspunktet om at strl. § 59 (2) ikke er anvendelig i denne type saker nå er forlatt. Tilståelsens verdi må også i disse tilfellene vurderes konkret i forhold til hensynene bak bestemmelsen. NOKAS-saken er foreløpig kun behandlet i underrettene, men sett i sammenheng med Rt. 2006 s. 964 er det grunn til å tro at anvendelsen av strl. § 59 (2) vil bli opprettholdt ved en eventuell høyesterettsbehandling.

6.1.2 Det øvrige bevisbildet

Det øvrige bevisbildet i den konkrete sak har stor betydning for verdien av tilståelsen. Vekten av tilståelsen vil variere alt etter i hvilken grad tilståelsen bidrar til oppklaring av saken.

⁴⁹ LG-2006-64391

⁵⁰ Avgjørelsen s. 52

Dette forhold begrenset vekten av domfeltes tilståelse i Baneheia-saken, jf. sitat pkt. 6.1.1. I Rt. 2003 s. 118 var domfelte pågrepet med narkotika. Høyesterett uttalte at ”i en slik situasjon er tilståelsen ikke mye verd” og tilla den ikke særlig betydning.⁵¹

Et eksempel på at tilståelsen hadde stor betydning for oppklaring av saken er Rt. 2005 s. 1235 hvor en mann var domfelt for seksuell omgang med to mindreårige gutter. Forholdet ble avdekket utelukkende fordi domfelte selv meldte fra om overgrepene, noe Høyesterett legger vesentlig vekt på ved straffutmålingen. Domfelte fikk således en betydelig tilståelsesrabatt.

Også i den allerede omtalte Rt. 2004 s. 1379 ble tilståelsen tillagt stor betydning, da det dreide seg om forsikringssvindel som er vanskelig å avdekke.

Et annet eksempel er Rt. 2006 s. 1096. Politiet hadde her beslaglagt 988 gram hasj og 4,7 gram kokain hjemme hos en mann. Han innrømmet imidlertid også at han forut for beslaget hadde solgt to partier på i alt 1,5 kg hasj. Tilståelsen ble tillagt betydelig vekt ved straffutmåling da den for det sistnevnte forhold var avgjørende for domfellelsen. Hva angikk den beslaglagte narkotika, hadde ikke domfeltes tilståelse samme betydning, da dette allerede var funnet. Tilståelsen ble allikevel også for dette forhold tillagt en viss vekt, da tilståelsen bidro til en rask oppklaring og pådømmelse. Domfelte fikk en betydelig strafferabatt.

6.1.3 Hensynet til fornærmede

Hensynet til fornærmede spiller en viktig rolle i de tilfeller det finnes fornærmede etter straffebudet. Siktedes tilståelse vil spare fornærmede for ytterligere belastning, særlig dersom den foreligger på et tidlig tidspunkt. Dette har Høyesterett vektlagt i vurderingen av tilståelsesrabatt i en rekke avgjørelser.

⁵¹ Avgjørelsen avsnitt 10

Rt. 2003 s. 841 omhandler seksuelle overgrep mot ei mindreårig jente. Her la Høyesterett vesentlig vekt på domfeltes umiddelbare tilståelse, og særlig det forhold ”at fornærmede ble spart for den ekstrabelastning som følger av at det under straffesaken er uvisst om hun blir trodd”.⁵²

Tilståelsens betydning for fornærmede er også vektlagt i den allerede omtalte Rt. 2005 s. 1235. Tilståelsen medførte at forholdet ble avsluttet og ”guttene fikk en klar bekreftelse på at det som hadde skjedd, var galt”.⁵³

Det samme hensyn gjør seg gjeldende i Rt. 2006 s. 809 hvor en mann var domfelt for seksuell omgang med en mindreårig gutt. Domfeltes umiddelbare tilståelse hadde, i tillegg til å bidra til oppklaring av saken, ”også gjort saken mindre belastende for fornærmede enn den ellers ville ha blitt”.⁵⁴

6.1.4 Tilståelsens bidrag til oppklaring av andre saker

Et annet moment som er av betydning for utmålingen av tilståelsesrabatten er hvorvidt tilståelsen, i tillegg til å omfatte egen sak, innebærer et bidrag til oppklaring av andre saker.

Dette ble vektlagt i Baneheia-saken, Rt. 2002 s. 993, hvor Høyesterett uttalte at domfelte As forklaringer var ”avgjørende for å få B dømt”.⁵⁵

I Rt. 2006 s. 480 som gjaldt uaktsomt drap forvoldt ved salg av metanolholdig sprit hadde domfelte As tilståelser bidratt til å oppklare saken og ”også til å oppklare andre saker i samme kompleks”.⁵⁶ På denne bakgrunn ble straffen satt noe ned.

⁵² Avgjørelsen avsnitt 15

⁵³ Avgjørelsen avsnitt 13

⁵⁴ Avgjørelsen avsnitt 20

⁵⁵ Avgjørelsen s. 995

⁵⁶ Avgjørelsen avsnitt 32

Ytterligere et eksempel er Rt. 2006 s. 641, som gjaldt en drapssak. Domfelte Bs forklaring var avgjørende for oppklaringen av hans egen sak og hadde i tillegg ”stor betydning i saken mot A”.⁵⁷ Dette begrunnet tilståelsesrabatt slik den var utmålt i lagmannsretten.

Dersom siktedes forklaring kun bidrar til oppklaring i andre saker, men ikke i egen sak, er dette et forhold som strengt tatt faller utenfor strl. § 59 (2). Dette behandles derfor ikke ytterligere. Hvorvidt det også ved denne type forklaringer skulle lovfestes en regel om strafferabatt ble diskutert i forbindelse med endringen av strl. § 59. Lovgiver valgte imidlertid å ikke lovregulere dette.⁵⁸

6.1.5 Oppsummering

Gjennomgangen viser at det er en rekke forhold som spiller inn ved vurderingen av tilståelsens verdi. Disse momentene, som er utviklet gjennom høyesterettspraksis, er sammenfallende med de momenter landets underrettsdommere vektlegger i vurderingen vedrørende tilståelsesrabatt.⁵⁹ Flere av dem er også vurdert av lovgiver i forbindelse med innføringen av strl. § 59 (2).⁶⁰ Selv om alle disse momentene vil kunne spille inn ved vurderingen av hvorvidt tilståelsesrabatt skal gis og hvor stor den eventuelt skal være, vil den nærmere vurdering måtte skje konkret ut fra forholdene i den enkelte sak.

6.2 Hvilken betydning har bestemmelsen hatt for de ulike typer lovbrudd?

Hvorvidt en siktet skal gis tilståelsesrabatt eller ei, knyttes i utgangspunktet ikke til lovbruddets art. Det er andre momenter som avgjør hvorvidt en tilståelse er av en slik verdi at den skal honoreres med rabatt, slik som prosessøkonomi og hensynet til offeret.

⁵⁷ Avgjørelsen avsnitt 15

⁵⁸ Ot.prp.nr.81 (1999-2000) s. 38

⁵⁹ DA 2004 s. 7

⁶⁰ Se pkt. 5.3

Av Høyesteretts praksis fremgår det imidlertid at det er særlig i to sakstyper at tilståelse tillegges vekt, nemlig narkotika- og sedelighetssaker.⁶¹ Dette gjelder både før og etter innføringen av strl. § 59 (2), jf. pkt. 5.2.

Hva angår narkotikalovbrudd synes også en god del av landets dommere å være av den oppfatning at strl. § 59 annet ledd særlig har betydning i disse sakene. I DA 2004 mente 45 prosent av dommerne i spørreundersøkelsen at strl. § 59 (2) har særlig stor betydning for visse sakstyper. Av disse mente 62 prosent at bestemmelsen har slik betydning i narkotikasaker.⁶² Dette er klart mer enn samtlige andre sakstyper. Dommernes oppfatning sammenfaller i stor grad med resultatene fra domsundersøkelsen i DA 2004. Denne type saker er også ”overrepresentert i de saker hvor det er gitt rabatt”.⁶³

Nest etter narkotikalovbrudd var det sedelighetssaker som ble oppgitt som sakstype hvor strl. § 59 (2) har særlig stor betydning. 32 prosent av dommerne mente at bestemmelsen har slik betydning for denne sakstypen.⁶⁴

I praksis kan det således se ut som om tilståelsesrabatten til en viss grad er knyttet til lovbruddets art. Ved nærmere ettersyn ser en imidlertid at det er nettopp i slike sakstyper at hensynene bak bestemmelsen fremtrer som sentrale. Narkotikasaker er ofte svært ressurskrevende og vanskelige å oppklare. En enkelt sak kan ha grener til et større nettverk, ikke sjelden også utenfor landets grenser. I disse sakene har det derfor stor prosessøkonomisk betydning om siktede tilstår. Også i sedelighetssakene vil siktedes tilståelse, i mangel av tekniske bevis, ha stor verdi i den forstand at den ofte er avgjørende

⁶¹ Jf. bl.a. Rt. 2002 s. 1591, Rt. 2003 s. 841, Rt. 2004 s. 1491, Rt. 2005 s. 1235, Rt. 2006 s. 1096 og Rt. 2007 s. 61

⁶² DA 2004 s. 14

⁶³ DA 2004 s. 15

⁶⁴ DA 2004 s. 14

for domfellelse. Tilståelse i slike saker har også den viktige funksjon at den letter saken for fornærmede, da risikoen for å ikke bli trodd reduseres.

Den senere tid har Høyesterett vurdert anvendelsen av strl. § 59 (2) også ved andre typer lovbrudd.

Tilståelsesrabatt har blitt vurdert ved økonomisk kriminalitet, slik som forsikringsbedrageri⁶⁵ og spritsmugling⁶⁶. I likhet med narkotikasaker er dette en sakstype som ofte er vanskelige å avdekke, og tilståelse vil derfor ofte være avgjørende i slike saker. Høyesterett har således uttalt at tilståelse bør gi ”en klar uttelling ved straffutmålingen”, jf. Rt. 2004 s. 1379 avsnitt 12 hvor domfelte angret sitt forsøk på forsikringsbedrageri og selv tok kontakt med forsikringsselskapet for å ordne opp, før hun kjente til at selskapet hadde mistanke om svindel. Hvor stor vekt tilståelsen skal tillegges beror imidlertid på omstendighetene i den konkrete sak. Vi ser følgelig at i de tilfeller Høyesterett vurderer strl. § 59 (2) i forhold til økonomisk kriminalitet av den art som her nevnt, kan rabatten begrunnes bl.a. ut fra prosessøkonomiske hensyn.

Betydningen av prosessøkonomiske hensyn kommer særlig frem i Økokrim-saker. Et godt eksempel er Torgeir Stensruds ankesak i Finance Credit komplekset.⁶⁷ Han var domfelt for bl.a. flere grove bedragerier. I etterforskningen bidro domfelte til oversikt og raskere irettføring av sakskomplekset. Slik medførte hans tilståelse og samarbeid betydelige prosessøkonomiske besparelser. Lagmannsretten fant at domfeltes samarbeid ikke var *nødvendig* for oppklaringen av saken, men at det snarere var et ”spørsmål om tid og ressurser”. Det ble imidlertid lagt vekt på domfeltes medvirkning til raskere irettføring, som bedret den prosessøkonomiske situasjon og således måtte ”komme ham til gode”. Med henblikk til sakens alvorlige karakter kom lagmannsretten i likhet med tingretten, riktignok

⁶⁵ Jf. Rt. 2003 s. 1464, Rt. 2004 s. 1379 og Rt. 2004 s. 1384

⁶⁶ Jf. Rt. 2003 s. 736

⁶⁷ Borgarting lagmannsretts kjennelse av 11.04.07, særlig s. 7-8

under tvil, til at den prosessøkonomiske gevinsten tilsa en rabatt på 2 år, hvilket var et år mindre enn aktors påstand.

Økonomisk kriminalitet er imidlertid ikke et felt dommerne mener strl. § 59 (2) har særlig stor betydning, skal vi tro DA 2004. Kun 5 prosent, av de 45 prosent som mente at bestemmelsen har særlig stor betydning for noen typer saker, mente at bestemmelsen har slik betydning ved økonomisk kriminalitet.

Høyesterett har også diskutert anvendelsen av strl. § 59 (2) i voldssaker.⁶⁸ I Rt. 2004 s. 1066 var en mann domfelt for legemsbeskadigelse. Høyesterett fant, under henvisning til strl. § 59 (2), at hans uforbeholdne tilståelse måtte få ”en viss betydning” da tilståelsen hadde bidratt til enklere iretteføring av saken.⁶⁹ Igjen ser vi at Høyesterett knytter bruken av bestemmelsen til prosessøkonomiske hensyn, ikke til lovbruddets art.

Selv ved svært alvorlig kriminalitet, som drapssaker, har spørsmålet om tilståelsesrabatt vært vurdert. Dette var tilfellet i Rt. 2004 s. 1324, hvor en mann var dømt til 8 års fengsel for drap. Høyesterett sluttet seg til tingrettens uttalelser om betydningen av domfeltes uforbeholdne tilståelse, hvor det fremgikk at ”Det følger av strl. § 59 at den som har avgitt en uforbeholden tilståelse skal nyte godt av dette ved straffutmålingen. Dette gjelder ved *alle typer lovovertrедelser* (min uthevelse). Hvilken betydning tilståelsen skal ha, må vurderes konkret ut i fra hvilken positiv virkning den har hatt på sakens etterforskning, iretteføring og de impliserte parter.” Det slås følgelig fast at tilståelsesrabatt ikke skal knyttes til lovbruddets art, men til andre kriterier. Tilståelsesrabatt vil således kunne gis i en rekke ulike sakstyper.

Også avgjørelsene i Rt. 2002 s. 993, Rt. 2003 s. 1804, Rt. 2005 s. 83, Rt. 2006 s. 480, Rt. 2006 s. 515 og Rt. 2006 s. 641 er drapssaker hvor retten har vurdert tilståelsesrabatt.

⁶⁸ Jf. Rt. 2004 s. 1066 og Rt. 2004 s. 1355

⁶⁹ Jf. avgjørelsen avsnitt 12

Gjennomgående for dem alle er at retten vurderer tilståelsen på bakgrunn av de hensyn som bærer regelen.⁷⁰

Etter dette synes det som om strl. § 59 (2) fremdeles vil ha størst betydning i saker som generelt er vanskelige å avdekke og oppklare. Rettspraksis åpner for at det også i andre typer saker vil være aktuelt å gi tilståelsesrabatt, og Høyesterett har uttalt at bestemmelsen er aktuell ”ved alle typer lovovertridelser”.⁷¹ Det viser seg følgelig at spørsmål om tilståelsesrabatt heller ikke i praksis knyttes til lovbruddets art, da man i alle tilfeller ser at den konkrete vurderingen retten foretar skjer ut fra bl.a. prosessøkonomi og hensynet til offeret. Det er altså hensynene bak strl. § 59 (2) som avgjør hvorvidt siktede innrømmes tilståelsesrabatt.

6.3 Hvor stor vekt legger retten på tilståelse?

Innføringen av strl. § 59 (2) medførte *ikke* at tilståelse automatisk skal føre til lavere straff.⁷² Hvorvidt en tilståelse skal gi rabatt og den eventuelle størrelse, er det opp til retten å avgjøre i den enkelte sak. Departementets formål med bestemmelsen var økt fokus på tilståelser, i den forstand at det var ønskelig med flere tilståelser.

Hvorvidt retten i praksis legger vekt på tilståelse og hvor mye rabatt som gis, vil ha betydning for bestemmelsens effektivitet. Skal siktede motiveres til å tilstå, må de få en reell belønning av en viss betydning. Uten slik belønning vil de ha lite eller ingenting å tjene på å tilstå. Det er da sannsynlig at kun ytterst få siktede vil avgi tilståelse.

For å kunne vurdere utviklingen på dette området er det hensiktsmessig å sammenligne rettspraksis før og etter innføringen av strl. § 59 (2). En finner imidlertid få

⁷⁰ Jf. pkt. 5.3, jf. pkt. 6.1

⁷¹ Jf. Rt. 2004 s. 1324 avsnitt 32, jf. avsnitt 31

⁷² Ot.prp.nr.81 (1999-2000) s. 44

høyesterettsavgjørelser der det uttrykkelig er lagt vekt på domfeltes tilståelse før et stykke ut på 1990-tallet.⁷³

Et innblikk i utviklingen kan en allikevel få ved sammenligning av Rt. 1989 s. 342 og Rt. 2006 s. 1096, som begge omhandler narkotikaforbrytelser med strafferamme inntil 10 års fengsel.

I 1989-saken var en mann domfelt etter strl. § 162 for erverv, medvirkning til innførsel, oppbevaring og medvirkning til omsetning av hasj, i alt fire overtredelser. Det dreide seg om ulovlig befatning med totalt 2,8 kg hasj. Domfellelsen gjaldt også en overtredelse av legemiddeloven for bruk av hasj. Straffen var satt til fengsel i 1 år og 2 måneder, hvorav 90 dager ubetinget, og 225 timer samfunnstjeneste.

Hva angår medvirkning til innførsel av hasj, ble dette oppdaget på flyplassen da hans kamerater som medbrakte stoffet ankom Norge. Domfelte ble pågrepet sammen med disse. Han la straks "alle kortene på bordet" og tilsto også mer enn han opprinnelig var mistenkt for. Slik bidro han til oppklaring av hele sakskomplekset. Det kan synes noe uklart hvordan bevissituasjonen var ellers, men det er i alle fall klart at det forsøkt innførte parti hasj uansett var oppdaget og mest sannsynlig ville ført til domfellelse. Tilståelsen av de øvrige forhold var trolig avgjørende for domfellelsen hva angår disse forholdene. Manglende mistanke fra politiets side tilsier at det ikke fantes bevis av betydning for disse forholdene. Høyesterett fant at straffen måtte settes ned til ubetinget fengsel i 1 år, samt 240 timer samfunnstjeneste. Det fremgår imidlertid ikke av dommen hvilken betydning tilståelsen hadde for denne reduksjonen. Hovedvekten i Høyesteretts begrunnelse ligger på rehabiliteringshensynene som forelå i saken.

⁷³ Ot.prp.nr.81 (1999-2000) s. 35

Saken fra 2006 gjaldt en person som var domfelt etter strl. § 162 for oppbevaring av i underkant av én kilo hasj og 4,7 gram kokain samt omsetning av mellom 1,5 og 1,75 kg hasj. Han ble i tingretten dømt til fengsel i 1 år. Lagmannsretten forkastet anken.

Den oppbevarte narkotikaen ble funnet av politiet ved ransaking, etter at domfelte ved deres ankomst fortalte hvor stoffet befant seg. Samtidig tilsto han å ha solgt to partier hasj i tiden forut for besøket. Vedrørende domfeltes tilståelse av sistnevnte forhold uttalte Høyesterett at ”Det er ikke noen holdepunkter for at han ville ha blitt domfelt for dette hvis han ikke selv hadde tilstått”.⁷⁴ Det må antas at politiet ikke hadde andre bevis av betydning for denne overtredelsen. Oppbevaringen ville politiet uansett blitt klar over ved ransakingen. Tilståelsen var således ikke avgjørende for domfellelsen vedrørende denne overtredelsen. Domfeltes tilståelse hadde imidlertid en prosessøkonomisk gevinst da den bidro til rask oppklaring og pådømmelse. Høyesterett fant derfor at også denne tilståelsen måtte ”tillegges en viss vekt ved straffutmålingen”.⁷⁵ Høyesterett gikk meget konkret til verks, og uttalte at straffen uten formildende omstendigheter ville ligget på fengsel i rundt 1 år og 3 måneder. Høyesterett tilla domfeltes uforbeholdne tilståelse større vekt enn lagmannsretten, på den måte at straffen ble satt ned til fengsel i 9 måneder. Man ser altså tydelig at domfelte i denne saken ble innrømmet en rabatt på 6 måneder, hvilket utgjør hele 40 prosent.

Selv om 1989-avgjørelsen også omhandler samfunnstjeneste skiller ikke disse to sakene seg nevneverdig fra hverandre hva angår faktum. En ser imidlertid en klar forskjell i Høyesteretts vektlegging av de domfeltes tilståelser.

Begge tilståelsene er ”todelte” i den forstand at en del omfatter forhold de allerede var mistenkt for og hvor politiet hadde temmelig sikre bevis, og en del omfatter forhold de ellers ikke ville blitt domfelt for. Til tross for at de faktiske omstendighetene og tilståelsene

⁷⁴ Avgjørelsen avsnitt 11

⁷⁵ Avgjørelsen avsnitt 11

i begge sakene er tilnærmet like, la Høyesterett betydelig større vekt på tilståelsen i 2006 enn i 1989.

I 1989-saken ble det kun nevnt at domfelte hadde tilstått og hvilken betydning det hadde for oppklaringen av saken. Deretter sa Høyesterett intet mer om tilståelsen, og straffen ble satt ned hovedsakelig på bakgrunn av rehabiliteringshensyn. Hensynet til rehabilitering vil normalt svekke betydningen av tilståelse i noen grad. Det går imidlertid like fullt ikke frem hvordan denne vektingen ble gjort.

I 2006-saken var Høyesterett derimot mye mer konkret og gav klart uttrykk for tilståelsens betydning og vekt i straffutmålingen. Disse avgjørelsene sett i sammenheng gir uttrykk for en utvikling i praksis hvor Høyesterett nå i større grad enn tidligere tar tilståelser i betraktning, gir domfelte rabatt og uttrykker dette eksplisitt i domsgrunnene.

Hvorvidt dette er en dekkende beskrivelse av utviklingen kan diskuteres. Mot slutten av 1990-tallet finnes det flere eksempler på at Høyesterett også før innføringen av strl. § 59 (2) la vekt på tilståelse.⁷⁶ En kan nok heller se dette som et uttrykk for en utvikling i tid, på den måte at Høyesterett utover 1990-tallet og frem til i dag har vist en økende tendens til å vektlegge domfeltes tilståelse.

Fordi utvalget av Høyesterettsavgjørelser vedrørende tilståelsesrabatt er noe begrenset, kan det være nyttig å se hen til underrettspraksis for å finne ut mer om hvordan utviklingen har vært. DA 2004 kan gi et godt innblikk i så måte.

Undersøkelsen tar blant annet for seg i hvilket omfang det ble gitt tilståelsesrabatt i 2004 og hvordan utviklingen har vært. Avgjørelsene er registrert med rabatt dersom ”tilståelsen anses som et relevant moment i formildende retning”, uavhengig av hvilken vekt den er

⁷⁶ Jf. pkt. 5.2

tillagt og om det er mulig å se konkrete utslag av dette i straffutmåling.⁷⁷ Terskelen for å si at det er gitt tilståelsesrabatt har således vært temmelig lav.

Undersøkelsen avdekker at det i 55 prosent av tilståelsessakene er gitt en form for tilståelsesrabatt. Dette er saker som uten unntak faller inn under strl. § 59 annet ledd. Videre fremgår det at det i 13 prosent av meddomsrettssakene er gitt tilståelsesrabatt. Meddomsrettssakene vil imidlertid som regel være saker uten tilståelser. Dette forklarer, i alle fall til en viss grad, hvorfor den andelen er såpass lav. I andre instans er det gitt tilståelsesrabatt i kun 7 prosent av avgjørelsene.⁷⁸

Hvorvidt innføringen av strl. § 59 (2) har medført en endring i praksis er også behandlet i undersøkelsen. Det hevdes at dersom bestemmelsen har hatt særlig effekt, burde dette gitt seg utslag i iretteføringen i første instans ved at flere straffesaker, relativt sett, behandles som tilståelsessaker og at forholdsvis færre saker behandles som meddomsrettssaker. Undersøkelsen viser imidlertid at andelen tilståelsessaker i perioden 2000-2003 gikk noe *ned*.⁷⁹

Dette stemmer heller dårlig med dommernes oppfatning av straffutmålingspraksis etter innføringen av strl. § 59 (2). På spørsmål om det i 2004 ble gitt tilståelsesrabatt i større omfang enn tidligere svarte 64 prosent av dommerne at de mente praksis til en viss grad var endret. 10 prosent av dommerne mente at straffutmålingspraksis var endret i vesentlig grad. I alt mente hele 87 prosent av dommerne at praksis vedrørende tilståelsesrabatt i større eller mindre grad var endret. Kun 3 prosent mente at praksis var uendret.⁸⁰ Når en så stor andel av landets dommere var av den oppfatning at straffutmålingspraksis var endret etter innføringen av strl. § 59 (2), må det kunne legges til grunn at dette til en viss grad er tilfelle.

⁷⁷ DA 2004 s. 9

⁷⁸ Samtlige tall er hentet fra DA 2004 s. 9

⁷⁹ DA 2004 s. 10-11

⁸⁰ DA 2004 s. 11

Denne påstanden underbygges også av dommernes respons på spørsmål om de selv hadde endret straffutmålingspraksis som følge av strl. § 59 (2). Hele 92 prosent av dommerne svarte at de i større eller mindre grad hadde endret praksis etter lovendringen. Kun 5 prosent mente at de ikke hadde endret praksis. Til dette kommer at den største andelen av dommerne som oppga at de ikke eller kun i beskjeden grad hadde endret praksis mente at grunnen til dette var at tilståelsesrabatt ble gitt i stor grad også før lovendringen.⁸¹

Selv om aktors og forsvarers manglende fokus på tilståelsesrabatt i liten grad ble oppgitt som årsak til uendret eller beskjeden endring i praksis, er dette en faktor som har stor betydning for effektiviteten av strl. § 59 (2). At siktede får informasjon om tilståelsesrabatt og hva dette innebærer, er avgjørende for antallet tilståelsessaker i første instans. Dette kan bedres ved at forsvarerne kommer inn i saken på et tidligere tidspunkt enn det som ofte er tilfellet, gjerne allerede ved første avhør. Økt bevissthet hos påtalemyndigheten vedrørende bruken av tilståelsesrabatt vil også kunne bedre situasjonen.

Av spørreundersøkelsen fremgår det at kun 39 prosent av dommerne hadde inntrykk av at aktor vanligvis tar tilstrekkelig høyde for tilståelsesrabatten ved nedleggelsen av straffepåstanden. 45 prosent mente at aktor av og til tar hensyn til tilståelsesrabatten, mens 16 prosent mente at aktor sjelden eller aldri tar tilstrekkelig hensyn til denne ved nedleggelse av straffepåstanden. Det ser således ut til at påtalemyndigheten har et stykke igjen når det gjelder aktiv bruk av tilståelsesrabatt.

I senere tid har imidlertid påtalemyndigheten fått klare føringer fra riksadvokaten om å rette særlig oppmerksomhet mot tilståelsesrabatt. Riksadvokaten har således uttalt at ”Ordnings med strafferabatt ved tilståelser (straffeloven § 59 annet ledd) ..., skal brukes aktivt”.⁸² I Oslo politidistrikt ble det på denne bakgrunn utarbeidet en materialsamling for deres jurister, som ”har som mål å sikre at de som virkelig skal ha rabatt får uttelling og at

⁸¹ Samtlige tall er hentet fra DA 2004 s. 11-12

⁸² Rundskriv nr. 2.2006 pkt. 4, jf. rundskriv nr. 2.2005 pkt. 4

dette synliggjøres, samt å bidra til at de som ikke skal ha fradrag ikke får det, dvs hindre utglidning”. Samlingen er et av flere tiltak for å nå landsgjennomsnittet for tilståelsessaker, som ligger på 35 prosent. Oslo politidistrikt hadde i 2005 rundt 15 prosent tilståelsessaker.⁸³ En ser således et økt fokus på tilståelsesrabatt også innenfor påtalemyndigheten.

Domstolsadministrasjonen gjennomførte i 2006 en oppfølgende undersøkelse vedrørende strl. § 59 (2). Denne viser ganske betydelige endringer på visse punkt i forhold til undersøkelsen fra 2004.

DA 2006 viser en økning i antall tilståelsessaker med rabatt i første instans, fra 55 prosent i 2004 til 83 prosent i 2006. Også i meddomsrettssakene har bruken av tilståelsesrabatt økt betraktelig. I 2006 ble det således gitt rabatt i 24 prosent av sakene, mot 13 prosent i 2004. I andre instans ser man en lignende økning, fra 7 prosent i 2004 til 12 prosent i 2006.⁸⁴ En ser altså at det i samtlige typer saker i første og andre instans i større grad enn tidligere gis tilståelsesrabatt. Dette sammenfaller med den tendens en kan spore i høyesterettspraksis, jf. tabellen under pkt. 6.4. Tabellen tar kun for seg saker hvor rabatten er kvantitativt ettersporbar, men har overføringsverdi også i forhold til tendensen generelt.

Det kan imidlertid være vanskelig å vite sikkert om det faktisk gis mer tilståelsesrabatt nå enn tidligere, eller om det kun er domsgrunnene som har blitt tydeligere. Dette er påpekt av bl.a. leder i Dommerforeningen, Bjørn Solbakken, som har uttalt at ”Antageligvis gis det mer tilståelsesrabatt enn det som kommer direkte til uttrykk. Tilståelsen er tatt med i vurderingen, men den har ikke vært så utslagsgivende at man har nevnt den spesielt i premissene”.⁸⁵

⁸³ § 59,2 Materialsamling (2005) s. 4

⁸⁴ DA 2006 s. 5-6

⁸⁵ Moe (2006)

Hva angår andelen tilståelsessaker har denne stabilisert seg i tiden etter 2003. Det samme gjelder andelen meddomsrettssaker.⁸⁶ Den nedadgående tendens som kom frem i DA 2004 ser således ut til å ha stagnert, men det er heller ingen stigning å spore.

6.4 Hvor mye rabatt gis?

Hvor stor en eventuell rabatt skal være vil bero på en konkret vurdering i den enkelte sak. Arbeidsgruppen som fremla forslaget om endring av strl. § 59 mente at forarbeidene burde angi et ”normalnivå”, som etter deres oppfatning burde ligge rundt 1/3 av den straff som ville blitt idømt uten tilståelse. I særlige tilfeller burde det kunne gis inntil 50 prosent rabatt.⁸⁷

Departementet fant imidlertid ikke grunn til å angi et slikt ”normalnivå”, da de mente at variasjonsbredden i sakene er for stor til at dette har noen hensikt. Videre stilte departementet seg skeptiske til at det i særlige tilfeller skulle kunne gis rabatt på inntil 50 prosent av den straff som ellers ville blitt idømt, men påpekte samtidig viktigheten av at rabatten er av en slik størrelse at den fordrer flere tilståelser.⁸⁸ Det åpnes for at det *gjennom rettspraksis* kan danne seg ulike ”normalnivå” innen enkelte typer lovbrudd. Justiskomiteen sluttet seg til disse uttalelsene, samtidig som også disse stilte seg ”høyst tvilende” til om rabatten bør kunne settes til så mye som halvparten av straffen.⁸⁹

Høyesterett har i rettspraksis etablert et skille mellom det man kan kalle tilståelsens prosessuelle virkning og tilståelsens materielle virkning.⁹⁰ Prosessuell virkning vil en tilståelse ha dersom den forenkler iretteføringen av saken, fordi den kan behandles som tilståelsessak eller fordi bevisføringen i hovedforhandling blir forenklet. Materiell virkning

⁸⁶ DA 2006 s. 6

⁸⁷ Ot.prp.nr.81 (1999-2000) s. 39

⁸⁸ Ot.prp.nr.81 (1999-2000) s. 39

⁸⁹ Innst.O.nr.45 (2000-2001) s. 7-8

⁹⁰ Rt. 2004 s. 1491 avsnitt 11

kan defineres som de tilfeller hvor tilståelsen fører til enklere etterforskning eller bidrar til å oppklare forhold som ellers ikke ville blitt avdekket eller oppklart. Dette skillet synes å ha en viss betydning for rabattens størrelse.

Å finne ut hvordan dette arter seg i Høyesterettspraksis kan by på problemer, da Høyesterett har hatt en tendens til ikke å uttrykke konkret hvilken rabatt som er gitt, og det heller sjelden fremgår av avgjørelsene hvor straffenivået ville ligget uten tilståelsen. Videre er det vanskelig å angi en eksakt størrelse på rabatten i de tilfeller der rabatt er gitt i form av mildere straffart, betinget dom osv. Det er derfor kun et fåtall av alle avgjørelsene vedrørende tilståelsesrabatt som kan brukes i en mer skjematisk undersøkelse av rabattens størrelse i Høyesterett. En rekke avgjørelser hvor rabatt er gitt, men ikke lar seg måle kvantitativt, inngår således ikke i tabellen.⁹¹

⁹¹ Tabellen er utarbeidet med utgangspunkt i tabellen i § 59,2 Materialsamling (2005) s. 12. Se for øvrig kapittel 4.

Avgjørelse	Tilståelsens virkning	Normal straff	Utmålt straff	Rabatt
Rt. 2002 s. 993	M	21 år	19 år	ca. 10 %
Rt. 2002 s. 1591	M + P	3 år 6 mnd	2 år 3 mnd	ca. 36 %
Rt. 2004 s. 492	P	2 år	1 år 6 mnd, hvorav 1 år betinget	25 % + den betingede del
Rt. 2004 s. 759	M + P	3 år	2 år 6 mnd	ca. 17 %
Rt. 2004 s. 1287	M	4 år	3 år	25 %
Rt. 2004 s. 1304	P	6 mnd	5 mnd	16 %
Rt. 2004 s. 1491	M + P	4 år 6 mnd	3 år 6 mnd	ca. 22 %
Rt. 2004 s. 1974 om domfelt B	M	9 år	6 år 6 mnd	ca. 28 %
Rt. 2005 s. 314 om domfelt A	M + P	7 år	4 år 9 mnd	ca. 32 % hvorav ca. 21 % for tilståelsen
Rt. 2005 s. 478	P	2 år	1 år	50 %
Rt. 2005 s. 544	M + P	2 år	1 år 3 mnd	ca. 37 % hvorav 25 % for tilståelsen
Rt. 2005 s. 1235	M + P	3 år 3 mnd	2 år 3 mnd, hvorav 6 mnd betinget	31 % + den betingede del
Rt. 2006 s. 46	M	7 år	5 år 6 mnd	ca. 21 %
Rt. 2006 s. 480 om domfelt A	M	9 år	8 år	ca. 11 %
Rt. 2006 s. 515	M	8 mnd	5 mnd	ca. 38 %
Rt. 2006 s. 809	M	1 år 6 mnd	1 år 5 mnd	ca. 6 %
Rt. 2006 s. 1096	M + P	1 år 3 mnd	9 mnd	40 %
HR-2007-00420-A	M	3 år 3 mnd	2 år 10 mnd	ca. 13 %

Tabellen viser at Høyesterett ikke har etablert faste standardiserte satser for utmåling av tilståelsesrabatten, men at nivået på tilståelsesrabatten tvert i mot varierer. Det kan imidlertid se ut til at ”normalnivået” ligger et sted mellom 10 og 30 prosent. Hvor stor rabatt Høyesterett gir innenfor dette intervallet synes å bero på de konkrete forhold i saken.

Også formildende omstendigheter kan få betydning for hvor mye straffen settes ned. Det kan være slikt som hensyn til rehabilitering og omsorg for barn.⁹² Også domfeltes psykiske helsetilstand⁹³ og tidsforløpet fra den straffbare hendelse til pådømmelsen⁹⁴ er omstendigheter som kan gi seg utslag på straffen i formildende retning. Slike omstendigheter trekker ned straffen, men er ikke en del av tilståelsesrabatten. Dette kan imidlertid forklare noen av ulikhetene i Høyesteretts nedsettelse av straffen.

I saker hvor tilståelsen kun har hatt prosessuell betydning varierer tilståelsesrabatten i rettspraksis fra 16 prosent til hele 50 prosent. De to avgjørelsene dreier seg om hhv. vinningskriminalitet og grov narkotikakriminalitet. Tar man dette i betraktning, kan det ved første øyekast se ut til at Høyesterett legger større vekt på tilståelse i alvorlige saker enn i mindre alvorlige saker. I Rt. 2005 s. 478 ble det imidlertid også lagt noe vekt på at domfelte sto i et avhengighetsforhold til medtiltalte. Så langt har Høyesterett ikke fulgt opp dette nivået i senere avgjørelser.

Tabellen viser også avgjørelser som skiller seg ut ved at rabatten ligger i det nedre sjiktet av ”normalnivået”. Dette gjelder, foruten Rt. 2006 s. 809, Rt. 2002 s. 993 (Baneheia) og Rt. 2006 s. 480. I Baneheia-saken fremhevet Høyesterett at tilståelsens vekt ble vesentlig svekket som følge av at domfelte først tilsto etter at politiet hadde sikre bevis mot ham. Det ble også påpekt at domfelte i denne situasjonen hadde stor egeninteresse av å trekke inn sin medtiltalte for å begrense sin egen domfellelse. Fordi tilståelsen var av avgjørende betydning for domfellelsen av den medtiltalte, ble den imidlertid tillagt noe vekt.

⁹² Rt. 2004 s. 492 hvor dette riktignok ikke ble tillagt særlig betydning

⁹³ Rt. 2004 s. 1974 hvor dette ble tillagt en viss vekt

⁹⁴ Rt. 2006 s. 515 hvor retten mente dette begrunnet ”et visst fradrag i straffen...”, jf. avsnitt 17

Rt. 2006 s. 480 gjaldt uaktsom drap forvoldt ved omsetning av metanolholdig sprit. Deler av tilståelsen kom først i lagmannsretten. Domfeltes tilståelse ble ikke ansett som uforbeholden, men den hadde bidratt til å oppklare den aktuelle saken, samt forhold i det større sakskompleks som saken inngikk i. Av denne grunn ble det gitt et visst fradrag i straffen.

Begge avgjørelsene gjelder alvorlig kriminalitet. Samtidig ser en i begge tilfeller at begrunnelsen for å tillegge tilståelsene vekt i formildende retning er at de bidrar til oppklaring av saken utover egen sak.⁹⁵ Dette gjør seg særlig gjeldende i Baneheia-saken, hvor politiet som nevnt hadde temmelig sikre bevis mot domfelte. Det ser således ut til at Høyesterett i disse sakene vegrer seg for å gi en større tilståelsesrabatt, ut fra alvoret av forbrytelsene. Det ville støte den alminnelige rettsfølelse dersom drapsmenn slapp ut etter kun kort tid fordi de hadde tilstått ugjerningene.

Rt. 2006 s. 809 skiller seg ut som en sak hvor domfelte ble innrømmet en ekstraordinært liten tilståelsesrabatt. Saken gjaldt seksuell omgang med en mindreårig gutt. Det spesielle i saken er at domfelte var straffet flere ganger for seksualforbrytelser mot mindreårige, noe Høyesterett fant å medføre et tillegg i straffen, tilsvarende 6 måneder. Etter dette la Høyesterett vekt på domfeltes tilståelse, men på grunn av den skjerpene omstendighet gav ikke tilståelsen like stort utslag som den ellers ville gjort.

Tabellen viser også at Høyesterett i noen avgjørelser har gitt domfelte en noe høyere rabatt enn ”normalnivået”. Dette gjelder, foruten den allerede omtalte Rt. 2005 s. 478, avgjørelsene i Rt. 2002 s. 1591, Rt. 2005 s. 544, Rt. 2006 s. 515 og Rt. 2006 s. 1096.

Både Rt. 2002 s. 1591 og Rt. 2006 s. 1096 gjaldt narkotikaforbrytelser. Selv om det dreide seg om ulik type narkotika og ulikt kvantum, var forholdene rundt tilståelsene nærmest

⁹⁵ Se for øvrig pkt. 6.1.4

identiske. Politiet hadde i begge tilfeller beslaglagt en del narkotika som de domfelte straks vedkjente seg. Samtidig tilsto de ytterligere narkotikaforbrytelser, som de ellers ikke ville blitt domfelt for. Det var særlig tilståelsene av disse sistnevnte forholdene som førte til den betydelige rabatten. Høyesterett har således funnet denne typen tilståelser av en slik verdi at de må honoreres med en solid rabatt.

Rt. 2005 s. 544 dreide seg om seksuelle overgrep og besittelse av barnepornografi. Bakgrunnen for den solide reduksjonen i straffen var her dels domfeltes uforbeholdne tilståelse og dels at det hadde gått lang tid før saken ble pådømt.

Avgjørelsen i Rt. 2006 s. 515 omhandler uaktsomt drap som følge av salg av metanolholdig sprit. Grunnen til at domfelte i denne saken fikk et såpass stort fradrag var todelt. Det var gått lang tid fra den straffbare handling til pådømmelse og domfelte hadde tilstått. Dommen sier lite om de nærmere forhold rundt tilståelsen. Da det ikke påpekes noe ytterligere om tilståelsen, synes det som om reduksjonen ikke ville vært av like stor dersom det ikke hadde vært for at saken var såpass gammel.

Det ”normalnivå” tabellen synes å gi uttrykk for samsvarer også med det som fremkommer av spørreundersøkelsen i DA 2004. 19 prosent av dommerne oppgir prosentvis reduksjon i straffen og svarene deres varierer fra 10 til 33 prosent.⁹⁶ De øvrige dommerne gir imidlertid uttrykk for at fradraget gis skjønnsmessig slik at straffen uten tilståelse ikke vurderes eller at det er umulig å svare generelt på hvor stort fradrag en vanligvis gir. Når det gjelder nivået på rabatten, viste også domsundersøkelsen at i de tilfeller dommene gir uttrykk for dette, ligger den i intervallet 15 til 33 prosent. Det samsvarer således godt med funnene fra høyesterettspraksis som er presentert i tabellen over.

I forlengelsen av dette kan det nevnes at forarbeidene til tilsvarende bestemmelse i ny straffelov viser til funnene i DA 2004. Departementet uttaler at en reduksjon på ca. 15-30

⁹⁶ DA 2004 s. 20

prosent etter deres syn er ”et rimelig normalnivå”.⁹⁷ Bestemmelsene i den nye straffeloven er forutsatt å tilsvare gjeldende rett og skal således ikke innebære noen materiell endring.⁹⁸ For den kommende straffelov har altså departementet snudd i forhold til sin tidligere holdning om ikke å angi noe normalnivå, jf. foran.

I tillegg til de saker som nå er gjennomgått og hvor rabatten lar seg vurdere mer kvantitativt, finnes det mange eksempler på at Høyesterett har gitt rabatt i form av mildere straffart, betinget dom osv.

I Rt. 2004 s. 755 fikk en mann som var domfelt for samleie med en jente under 14 år deler av straffen nedsatt fra ubetinget fengsel til betinget fengsel. Høyesterett begrunnet dette med at det var mindre aldersforskjell mellom domfelte og fornærmede i denne saken enn tidligere saker hvor ubetinget dom ble idømt, og at domfelte hadde avgitt en uforbeholden tilståelse.

I Rt. 2004 s. 1066 gjaldt en mann som var domfelt for legemsbeskadigelse. Han fikk straffen nedsatt fra ubetinget fengsel til samfunnsstraff, delvis pga. opptakten til den straffbare handlingen og delvis pga. hans umiddelbare uforbeholdne tilståelse.

Også i Rt. 2004 s. 1379 fikk domfelte rabatt ved at straffen ble satt ned fra ubetinget fengsel til samfunnsstraff. Saken gjaldt forsikringsbedrageri. Domfelte hadde selv angret og tatt kontakt med forsikringsselskapet for å hindre tap hos dette før hun kjente til at selskapet mistenkte svindel. Sammenholdt med det faktum at saken ble liggende lenge hos politiet uten at dette skyldtes domfeltes forhold, medførte dette en betydelig straffereduksjon for domfelte.

Som påpekt tidligere har det stor betydning for effektiviteten av strl. § 59 (2) hvilket fokus påtalemyndigheten har på tilståelsesrabatt. Når det gjelder den konkrete beregningen av

⁹⁷ Ot.prp.nr.90 (2003-2004) s. 468

⁹⁸ Ot.prp.nr.90 (2003-2004) hhv. s. 468 og 470

rabatten har seksjonsledelsen ved Oslo politidistrikt gitt retningslinjer til sine jurister. Disse retningslinjene er fortsatt gjeldende, men følges ikke slavisk i alle tilfeller.⁹⁹ De gir allikevel en pekepinn på hvordan påtalemyndigheten vurderer bruken av tilståelsesrabatt etter strl. § 59 (2).

”Strafferabatt ved anvendelse av strl. § 59,2

40-50%:

NB: Helt unntaksvis, når eget initiativ innledningsvis er helt fremtredende (angrende synder som selv tar kontakt, og saken ikke hadde blitt oppklart uten dette)

30%:

Legger kortene på bordet innledningsvis i etterforskningen, før han må innse at ”slaget er tapt”. Erkjenner og forklarer seg uforbeholdent slik at han medfører klare besparinger mht etterforskningen, samt samtykker til pådømmelse i tilståelsesrett

20%:

Legger kortene på bordet tidlig i etterforskningen, erkjenner og forklarer seg uforbeholdent, slik at han medfører besparinger mht etterforskningen, samt samtykker til pådømmelse i tilståelsesrett

10%:

Samtykker til pådømmelse i tilståelsesrett”¹⁰⁰

6.5 I hvilken grad synliggjøres rabatten i avgjørelsene?

Synliggjøres av tilståelsesrabatten i rettspraksis er en avgjørende forutsetning for at strl. § 59 (2) skal virke effektivt. For at lovbrutere skal motiveres til å tilstå, er det nødvendig at de i alle fall til en viss grad kan se hvilken rabatt som innrømmes i de ulike saker.

⁹⁹ Ottesen (2007)

¹⁰⁰ § 59,2 Materialsamling (2005) s. 13

Synliggjøring er således av stor betydning for hvorvidt formålet med bestemmelsen, flere tilståelser, oppnås.

I forarbeidene er det diskutert hvorvidt det bør fremgå av dommen hva straffen ville blitt uten tilståelsen. Arbeidsgruppen som fremla forslag om endring av strl. § 59 mente at en slik oppfordring burde gis i forarbeidene.¹⁰¹ Departementet fremhever imidlertid vanskelighetene et slikt krav til konkretisering kan by på, særlig på områder hvor rettspraksis ellers gir liten veiledning om straffenivået. Samtidig ser departementet behovet for synliggjøring som forutsetning for en effektiv bestemmelse. Det lanseres således en mellomløsning som går ut på at retten skal angi rabatten i ”mer skjønnsmessige vendinger”.¹⁰² Departementet fremhever imidlertid at det på rettsområder hvor det er utviklet mer fastlagte straffutmålingsnivå kan være hensiktsmessig å oppgi en mer eksakt størrelse på rabatten. Dette vil kunne gjelde bl.a. en del narkotikaforbrytelser. Justiskomiteen slutter seg til disse vurderingene.¹⁰³

Som allerede nevnt ble tilståelse tillagt vekt i formildende retning også før innføringen av strl. § 59 (2). Det kan derfor være interessant å undersøke rettspraksis før og etter ikrafttreddelsen hva angår synliggjøring av tilståelsesrabatten.

Utvalget av avgjørelser fra tiden før strl. § 59 (2) hvor tilståelse er vektlagt i straffutmålingen er tilfeldig og kan anses representativt.¹⁰⁴ Felles for dem alle, når det gjelder synliggjøring, er at ingen av avgjørelsene gir konkret uttrykk for hvor stor rabatt domfelte er innrømmet. Tilståelsenes vekt i straffutmålingen fremgår i mer skjønnsmessige former.

¹⁰¹ Ot.prp.nr.81 (1999-2000) s. 40

¹⁰² Ot.prp.nr.81 (1999-2000) s. 40

¹⁰³ Innst.O.nr.45 (2000-2001) s. 8

¹⁰⁴ Jf. pkt. 5.2

I Rt. 1984 s. 221 uttrykte Høyesterett således at det måtte legges ”atskillig vekt” på domfeltes tilståelse, uten at det fremgår av dommen hvor stor rabatt dette medførte.¹⁰⁵ Videre uttalte Høyesterett i Rt. 1993 s. 33 at ”det i formildende retning bør legges noe større vekt på As medvirkning til sakens oppklaring enn lagmannsretten har gjort...”.¹⁰⁶ Heller ikke i dette tilfellet kan man lese den konkrete størrelsen på rabatten av domsgrunnene. Det samme gjelder Rt. 2000 s. 31. Om domfeltes tilståelser uttalte Høyesterett at disse ”bør tillegges ikke ubetydelig vekt ved straffutmålingen”.¹⁰⁷ Tilståelse ble også ansett som formildende omstendighet i avgjørelsen inntatt i Rt. 1999 s. 1895. Her ”nevnes” domfeltes tilståelse uten at det sies noe mer uttrykkelig om hvilken vekt den tillegges eller hvilken rabatt den fører til.¹⁰⁸ Synliggjøringen er således enda dårligere i denne saken enn i de foran omtalte.

Disse avgjørelsene danner et bilde av Høyesterett som lite villige til å konkretisere tilståelsesrabatten i domsgrunnene. Tilståelsenes verdi blir til en viss grad synliggjort ved angivelse av hvilken vekt de tillegges, men selve rabatten blir ikke konkretisert i noen av disse avgjørelsene.

Av tabellen under pkt. 6.4 kan det se ut til at Høyesterett etter innføringen av strl. § 59 (2) er blitt mye flinkere til å synliggjøre rabatten. Tabellen viser samtlige høyesterettsavgjørelser, avsagt i tiden etter innføringen av strl. § 59 (2), hvor tilståelsesrabatten helt konkret kan leses ut av domsgrunnene.¹⁰⁹ I flertallet av avgjørelsene hvor domfeltes tilståelse blir vurdert fremgår imidlertid rabatten i mer skjønsmessige vendinger. Også i disse tilfellene vil rabatten ofte være synliggjort, om enn på en mindre konkret måte.

¹⁰⁵ Avgjørelsen s. 222

¹⁰⁶ Avgjørelsen s. 38-39

¹⁰⁷ Avgjørelsen s. 33

¹⁰⁸ Avgjørelsen s. 1897

¹⁰⁹ Se for øvrig kapittel 4

Som eksempler kan nevnes bl.a. Rt. 2002 s. 473 hvor Høyesterett uttalte at "... det at han ga denne forklaringen, må tillegges vekt i hans favør ved straffutmålingen".¹¹⁰ Det konkrete utslag av tilståelsen fremgår imidlertid ikke. Heller ikke i Rt. 2005 s. 1274 går tilståelsesrabatten konkret frem. Høyesterett uttalte bare at det måtte "i formildende retning legges vekt på at domfelte straks erkjente det straffbare forhold under første politihør".¹¹¹ I Rt. 2006 s. 1118 hadde domfeltes tilståelse betydning for en del av domfellelsen. Høyesterett uttalte i den forbindelse "Men da denne del bare utgjør en mindre del av saken, kan tilståelsen bare begrunne en mindre reduksjon av straffen".¹¹² Vektingen av tilståelsen ble således antydnet, men den konkrete rabatten er ikke oppgitt. Straffen ble satt til fengsel i 1 år, uten at det fremgår hva den ville vært uten tilståelsen.

En synlig tilståelsesrabatt kan også være gitt i form av mildere straffart, betinget dom osv.¹¹³

Verken de avgjørelser hvor rabatten fremkommer i skjønnsmessige vendinger eller disse sistnevnte avgjørelsene er med i tabellen.

Tabellen kan imidlertid gi en viss pekepinn på endringer i Høyesteretts praksis etter ikrafttredelsen av strl. § 59 (2). Det fremgår at før 2004 er det kun i et par tilfeller tilståelsesrabatten konkret kommer til syne. Fra 2004 og frem til i dag er imidlertid denne trenden økende i betydelig grad. Tabellen gir således uttrykk for at Høyesterett de senere år har gått i retning av å være mer konkrete ved fastsettelsen av rabatten, på den måte at det i større grad enn tidligere går frem av dommene hva straffen ville blitt uten tilståelsen.

Spørreundersøkelsen i DA 2004 avdekket at de fleste dommerne i første og andre instans sjelden eller aldri oppgir den konkrete størrelse på rabatten i avgjørelsen.¹¹⁴ Synliggjøring

¹¹⁰ Avgjørelsen s. 475

¹¹¹ Avgjørelsen avsnitt 15

¹¹² Avgjørelsen avsnitt 9

¹¹³ Rt. 2004 s. 755, Rt. 2004 s. 1066 og Rt. 2004 s. 1379, jf. pkt. 6.3.

gjennom angivelse av hvilken *vekt* tilståelsen tillegges synes imidlertid noe mer vanlig i disse instansene. Domsundersøkelsen viste at i 33 prosent av sakene hvor det var gitt rabatt, ble det sagt noe om dette.¹¹⁵

Vedrørende den mer konkrete synliggjøringen viser DA 2004 at det kun i ytterst få tilfeller er gitt slik synlig rabatt. Synlig rabatt er i denne sammenheng brukt om de tilfeller ”hvor det fremgår av straffutmålingsbemerkningene at tilståelsen rent konkret har resultert i mildere straff”.¹¹⁶ I første instans ble rabatten synliggjort i kun 10 prosent av sakene hvor det ble gitt tilståelsesrabatt. Tilsvarende er det gitt synlig rabatt i lagmannsretten i 20 prosent av sakene hvor domfelte fikk tilståelsesrabatt.¹¹⁷ Samlet sett ble det i første instans således gitt synlig rabatt i 6 prosent av alle behandlede saker.¹¹⁸

Tilståelsesrabatten blir i svært liten grad synliggjort, med de følger dette får for effektiviteten av strl. § 59 (2). Utviklingen er ikke særlig oppløftende.

På denne bakgrunn ble det i 2006 gjennomført en oppfølgende undersøkelse. ”Synlig rabatt” defineres på tilsvarende måte som i DA 2004. DA 2006 viser at tilståelsesrabatten ble synliggjort i 38 prosent av sakene hvor det ble gitt slik rabatt i første instans. Dette innebærer en økning på 28 prosent i forhold til 2004. I andre instans viser undersøkelsen at rabatten i 2006 ble synliggjort i 49 prosent av sakene med tilståelsesrabatt, mot 20 prosent i 2004.¹¹⁹ Samlet sett ble det i første instans gitt synlig rabatt i 28 prosent av alle behandlede saker, mot 6 prosent i 2004.¹²⁰

¹¹⁴ DA 2004 s. 20

¹¹⁵ DA 2004 s. 16

¹¹⁶ DA 2004 s. 17

¹¹⁷ Tallene er hentet fra figur 12 DA 2004 s. 17

¹¹⁸ Tallene er hentet fra figur 13 DA 2004 s. 17

¹¹⁹ DA 2006 s. 9 Tallene er basert på figur 12

¹²⁰ DA 2006 s. 9

Tradisjonelt har nok synliggjøring gjennom angivelse av vekt vært mer vanlig enn angivelse av rabattens konkrete størrelse. Andelen avgjørelser med tilståelsesrabatt hvor vekten av tilståelsen fremgår har sunket fra 33 prosent i 2004 til 23 prosent i 2006, til tross for at antallet saker med rabatt har økt betraktelig. Det viser seg altså at selv om tilståelsesrabatten er blitt tydeligere, blir vekten av tilståelsen sjeldnere oppgitt i domsgrunnene. Vekten av tilståelsen vil imidlertid fremgå implisitt av størrelsen på rabatten.

Sett i sammenheng viser undersøkelsene en klar utvikling i retning av mer synliggjøring av tilståelsesrabatten i domsgrunnene. Dette sammenfaller godt med funnene i rettspraksis som er presentert foran. Utviklingen antas å ha positiv virkning på effektiviteten av strl. § 59 (2), og er således en ønsket trend.

En kan spørre seg hvorfor denne utviklingen først kan spores såpass lenge etter bestemmelsens ikrafttredelse. Årsakene til det kan være mange, men de vil nok ha sitt opphav i manglende fokus på synliggjøring. Til tross for at dette ble påpekt som et viktig element for å effektivisere strl. § 59 (2) allerede i forarbeidene, har rettsinstansene ikke tatt viktigheten av synliggjøring inn over seg i tilstrekkelig grad før i den senere tid.

I påtalemyndigheten ser man nå tegn til økt fokus på synliggjøring. Riksadvokaten har i rundskriv til statsadvokatene gitt retningslinjer for bruken av strl. § 59 (2). For øke synliggjøringen av rabatten, ”skal det alltid i påtegningen ved begjæring om tilståelsesdom og i prosedyren ved hovedforhandling kommenteres om tilståelsen bør medføre straffereduksjon og i tilfelle angis hvor stor denne bør være”.¹²¹ Dette er fulgt opp i Oslo politidistrikt, hvor det er utarbeidet en materialsamling vedrørende bruken av strl. § 59 (2). Der gis juristene tilsvarende oppfordring til synliggjøring.¹²² Også Økokrim er opptatt av

¹²¹ Rundskriv nr. 2.2006 pkt. 4, jf. rundskriv nr. 2.2005 pkt. 4

¹²² § 59,2 Materialsamling (2005) s. 14

synliggjøring. Fordi det sjelden foreligger tilståelser i deres saker, er det ekstra viktig at rabatten får synlig utslag i de tilfellene domfelte har tilstått.¹²³

Påtalemyndighetens økte fokus kan ha medvirket til at domstolene i stadig større grad konkretiserer synliggjøringen, slik tabellen under pkt. 6.4 viser.

Det kan for øvrig nevnes at det, med sikte på å effektivisere bestemmelsen om tilståelsesrabatt, er foreslått et nytt tredje punktum til strpl. § 40 (2).¹²⁴ Om betydningen av denne vedrørende synliggjøring viser jeg til pkt. 5.6.

¹²³ Jf. Borgarting lagmannsretts kjennelse av 11.04.07 s. 7

¹²⁴ Ot.prp.nr.90 (2003-2004) s. 485

7 Rettspolitisk

7.1 Bør det gis strafferabatt for tilståelse?

Det kan diskuteres hvorvidt det prinsipielt sett bør gis strafferabatt for tilståelse.

Mange reagerer på at personer som har begått straffbare handlinger kan få nedsatt straffen dersom de tilstår. De som er av en slik oppfatning vil hevde at det skulle bare mangle at siktede tok ansvar for sine handlinger, og at tilståelse derfor ikke bør belønnes med strafferabatt. Tvert imot bør det heller settes en strengere straff for de som ikke tilstår. Dette vil også forhindre at straffenivået blir senket. Slike synspunkt er fremsatt av bl.a. Fremskrittspartiet.¹²⁵

Dersom en kjenner hensynene bak ordningen med tilståelsesrabatt, blir det imidlertid vanskelig å argumentere for en slik løsning. Bestemmelsen om tilståelsesrabatt er gitt som ledd i arbeidet med å effektivisere straffesaksbehandlingen.¹²⁶ En trussel om strengere straff for de som ikke tilstår vil trolig ikke ha samme effekt hva angår antall tilståelser. Tvert imot vil en slik ordning bidra til flere og lengre straffer, og dermed lengre soningskøer, hvilket ikke er forenelig med en effektivisering av straffesaksapparatet. Heller ikke de mer konkrete hensynene bak tilståelsesrabatten, prosessøkonomi og hensynet til offeret, vil bli ivaretatt ved en slik ordning.

Det synes således fornuftig å gi siktede en viss strafferabatt for tilståelse, i den grad tilståelsen har hatt prosessøkonomisk gevinst eller hatt positiv virkning for offeret. Vurderingen av hvorvidt siktede skal innrømmes tilståelsesrabatt og hvor stor den eventuelt skal være, må knyttes til hensynene bak bestemmelsen.

¹²⁵ Innst.O.nr.45 (2000-2001) s. 8 i.f. jf. pkt. 5.3

¹²⁶ Ot.prp.nr.81 (1999-2000) s. 32

7.2 Virker bestemmelsen etter formålet?

Formålet med lovreguleringen av tilståelsesrabatt var at man ønsket flere tilståelser. Hvorvidt dette er oppnådd synes uvisst.

Dersom flere tilstår, bør dette føre til at relativt sett flere saker pådømmes som tilståelsessaker etter strpl. § 248. Samtidig bør det kunne spores en tilsvarende nedgang i meddomsrettssaker. DA 2004 viser imidlertid at andelen tilståelsessaker i perioden 2000-2003 gikk noe *ned* etter bestemmelsen ble innført.¹²⁷ Etter 2003 har nedgangen stagnert og andelen tilståelsessaker har stabilisert seg. Den samme tendensen kan spores hva angår meddomsrettssaker.¹²⁸

En tenkelig feilkilde ved disse tallene kan knyttes til bruk av forsvarer. I tilståelsessaker har tiltalte som regel ikke forsvarer. Dersom han uteblir ved pådømmelsen, vil saken måtte berammes som vanlig meddomsrettssak. Det finnes nok en del slike tilfeller, hvilket medfører at tallene ikke nødvendigvis gir et eksakt bilde av den faktiske situasjon. Økt bruk av forsvarer vil kunne bøte på dette problemet, og dermed fordre flere tilståelsessaker.

Undersøkelsene har altså ikke vist den forventede økning i antall tilståelsessaker som bestemmelsen burde medført dersom den virket etter formålet. Da tallene ikke nødvendigvis gir et helt korrekt bilde, skal en være forsiktig med å trekke for bastante slutninger. Bestemmelsen ser imidlertid ikke ut til å ha hatt positiv effekt hva angår antall tilståelser.

Det finnes videre visse geografiske forskjeller hva angår andelen tilståelsessaker. På landsbasis var andelen tilståelsessaker i 2005 på 35 prosent. I Oslo lå andelen rundt 15

¹²⁷ DA 2004 s. 10-11

¹²⁸ DA 2006 s. 7

prosent på tilsvarende tidspunkt.¹²⁹ Jurister i Oslo politidistrikt er således av den oppfatning at strl. § 59 annet ledd ikke har virket etter formålet i deres distrikt.¹³⁰

En årsak til den manglende økning i antallet tilståelsessaker kan være at rabatten er for lite forutsigbar. Det faktum at mange siktede risikerer represalier dersom de tilstår kan gjøre at de unngår å tilstå når det er så usikkert hvor stor gevinst tilståelsen vil gi dem. Dette kan avhjelpest ved kvantifisering av rabatten for ulike lovbruddstyper, slik at siktede lettere kan forutse hvilken rabatt som kan forventes. Økokrim er pådriverer for en slik løsning.¹³¹ Fastsatt kvantifisering vil imidlertid innebære et brudd med norsk lovgivningstradisjon idet det vil innskrenke rettens straffutmålingsskjønn.

Selv om en ikke har sett den ventede økning av tilståelsessaker, er det imidlertid påvist en betydelig økning i antall saker hvor det er gitt tilståelsesrabatt.¹³² Tabellen under pkt. 6.4 viser en utvikling som går i retning av mer konkret og synlig fastsettelse av rabatten. Bestemmelsen har altså hatt positiv effekt i den forstand at det i de tilfeller det foreligger tilståelse, på en mye mer konkret og synlig måte enn det som var tilfellet før bestemmelsen trådte i kraft, legges vekt på tilståelsen ved straffutmålingen.

Sett på denne bakgrunn virker bestemmelsen til en viss grad etter formålet. Det er imidlertid et stykke igjen til en kan si at lovgivers ønske med bestemmelsen er innfridd, hvilket leder oss over i neste avsnitt.

¹²⁹ § 59,2 Materialsamling (2005) s. 4

¹³⁰ Ottesen (2007)

¹³¹ Høringsuttalelse av 18.12.06

¹³² DA 2006 s. 5, jf. pkt. 6.3

7.3 Bør bestemmelsen om tilståelsesrabatt opprettholdes i forslaget til ny straffelov?

På bakgrunn av den foregående drøftelse er det grunn til å reise visse de lege ferenda betraktninger om hvorvidt bestemmelsen om tilståelsesrabatt bør videreføres i forslaget til ny straffelov. Dette vil blant annet bero på en vurdering av i hvilken grad den virker etter formålet, om bestemmelsen bør revideres og hvorvidt det finnes tilfredsstillende alternativer til lovregulering.

Det er et paradoks at bestemmelsen, til tross for at den ikke umiddelbart ser ut til å ha virket etter formålet, er foreslått videreført i ny straffelov uten materiell endring.

Det er imidlertid slik at den faktiske situasjonen, som begrunnet strl. § 59 (2), ikke har endret seg noe særlig. Fremdeles tar straffesaksbehandling lang tid. Det er uklart om tilståelser tillegges større vekt nå enn tidligere eller om det bare er domsgrunnene som er blitt tydeligere. DA 2004 viser at andelen tilståelsessaker ikke har økt, slik man skulle vente dersom bestemmelsen virket etter formålet, jf. pkt. 7.1. På grunn av den uendrete faktiske situasjon forslår departementet bestemmelsen om tilståelsesrabatt videreført.¹³³

Den uendrete faktiske situasjon begrunner et fortsatt fokus på tilståelser. Hvorvidt flere tilståelser, og derigjennom raskere straffesaksbehandling, best oppnås ved opprettholdelse av den nåværende bestemmelse kan diskuteres.

Det kan hevdes at når bestemmelsen ikke har hatt den ønskede effekt i løpet av dens seks leveår, bør en kanskje se hen til andre virkemidler for å oppnå den ønskede effekt. Lovregulering av en så skjønnsmessig prosess som straffutmåling er ikke nødvendigvis det best egnete virkemiddel.

¹³³ Ot.prp.nr.90 (2003-2004) s. 372

Dersom man ser bort fra lovgivning, er det nærliggende å vurdere om den ønskede effekt kan oppnås gjennom signaler fra Høyesterett. Allerede i tiden forut for strl. § 59 (2) kom Høyesterett med uttalelser om tilståelsens betydning for straffutmålingen.¹³⁴

Straffutmålingsendringer gjennom rettspraksis skjer imidlertid gradvis og over lengre tid. Sånn sett er ikke det veien å gå dersom man ønsker et hurtig skifte i straffutmålingspraksis. For tilståelsesrabattens vedkommende, ønsket departementet nettopp å påvirke til et slikt hurtigere skifte. Departementet ville ikke avvente en eventuell endring i rettspraksis alene.¹³⁵

En annen løsning kan være å endre bestemmelsen materielt. Det kan eksempelvis gjøres på den måten at bestemmelsen endres slik at en uforbeholden tilståelse *alltid* skal gi reduksjon i straffen, men at de konkrete forholdene rundt tilståelsen vil være avgjørende for rabattens størrelse. På denne måten vil man kanskje kunne oppnå flere tilståelser, idet det ligger en kraftig oppfordring til samtlige lovbrytere i at alle som tilstår er sikret rabatt av større eller mindre omfang. Mot en slik lovregulering kan det innvendes at man, i enda større grad enn for den gjeldende bestemmelsen, kan risikere uriktige tilståelser. Domstolenes skjønn blir til en viss grad bundet, i den forstand at det ikke vil være opp til retten å avgjøre *om* en tilståelse skal gi reduksjon i straffen. Etter en slik regulering vil kun rabattens størrelse være underlagt rettens skjønn.

En positiv utvikling som imidlertid kan spores de siste årene, er at tilståelsesrabatten kommer tydeligere frem. Dette er et skritt i retning av å oppnå formålet med bestemmelsen. Slik sett kan en videreføring av bestemmelsen være gunstig. Til tross for tendenser til mer synliggjøring, hefter det fremdeles svakheter ved bestemmelsen hvilket har medført at bestemmelsen ikke har hatt optimal effekt. Lovregulerte krav til synliggjøring kan forsterke tendensen en ser spor av de senere år.

¹³⁴ Se særlig Rt. 2000 s. 31, jf. gjennomgang under pkt. 5.2.

¹³⁵ Ot.prp.nr.81 (1999-2000) s. 36

Dette er i tråd med departementets forslag til videreføring av strl. § 59 (2) i forslaget til ny straffelov. I tillegg til videreføringen foreslås et nytt tredje punktum til strpl. § 40 annet ledd, som er gitt med effektivisering av bestemmelsene om tilståelsesrabatt for øye.¹³⁶ Tilsvarende forslag foreligger med virkning for tiden frem til ny straffelov trer i kraft.¹³⁷

Uansett hvordan en velger å regulere tilståelsers verdi finnes det supplerende virkemidler som kan bidra til flere tilståelser.

For det første kan mer og bedre informasjon om tilståelse til den siktede i straffesaker øke antall tilståelser. I forbindelse med forslaget til ny straffelov er det foreslått at informasjon om tilståelsesrabatt tas inn i informasjonsfolderen som deles ut til alle som pågripes for lovbrudd.¹³⁸ Dette bør også omfatte informasjon om ordningen med tilståelsesdom.¹³⁹ Økt kunnskap om de ulike virkninger av tilståelse vil sannsynligvis fordre flere tilståelser.

For det andre kan økt bruk av forsvarer bidra til en utvikling i samme retning. Dette henger for så vidt sammen med den informasjon siktede får. Forsvareren vil kunne gi informasjon om virkningene av tilståelse i den konkrete saken utover det påtalemyndigheten kan. Forsvarerens innsats er ofte avgjørende for at siktede tilstår.

For det tredje vil økt kontakt mellom påtalemyndighet og forsvarer kunne ha betydning for hvor mange saker som behandles som tilståelsessaker.

Dette er virkemidler som departementet jobber aktivt for å implementere i det eksisterende regelverk rundt tilståelsesrabatt og tilståelsesdom.¹⁴⁰

¹³⁶ Ot.prp.nr.90 (2003-2004) s. 485, jf. pkt. 5.6

¹³⁷ Høringsnotat JD 2006 s. 65, jf. pkt. 5.6

¹³⁸ Innst.O.nr.72 (2004-2005) s. 99

¹³⁹ Høringsnotat JD 2006 s. 67, jf. pkt. 5.6

¹⁴⁰ Høringsnotat JD 2006 s. 65-72

Til tross for at bestemmelsen om tilståelsesrabatt ikke umiddelbart gav den ønskede effekt, synes det etter dette fornuftig å videreføre bestemmelsen i forslaget til ny straffelov. Sett i lys av den positive utvikling en faktisk kan spore de siste år vil det være uklokt å overlate den videre utvikling av tilståelsesrabatten til rettspraksis alene. Med de endringer som er foreslått i straffeprosessloven, og de supplerende virkemidler som departementet arbeider med, vil aktørene i strafferettsapparatet antakelig få et mer bevisst forhold til tilståelsesrabatten og dens viktige forutsetning, synlighet. Dette vil på sin side antakelig gi positivt utslag for effektiviteten av tilståelsesrabatten.

7.4 Er det gitt at det bør være et krav at tilståelsen er "uforbeholden"?

Strl. § 59 (2) oppstiller et krav om at tilståelsen må være uforbeholden for at bestemmelsen skal komme til anvendelse.¹⁴¹ Lovgiver synes foreløpig ikke å ha vurdert rimeligheten av dette kravet. Det kan imidlertid diskuteres, de lege ferenda, hvorvidt det er rimelig å opprettholde dette kravet.

Ikke sjelden står en overfor den situasjon at siktede ønsker å avgi en fullstendig og uforbeholden tilståelse, men faktisk ikke husker hele hendelsesforløpet. Siktedes forklaringsproblemer kan skyldes at siktede var ruset eller det kan være andre årsaker til hukommelsessvikten. I disse tilfellene vil ikke siktede kunne avgi en uforbeholden tilståelse i lovens forstand.

At siktede i slike tilfeller ikke skal kunne oppnå tilståelsesrabatt synes urimelig. Har siktede tilstått alt det han kan huske, har han således vist vilje til å bidra med det han faktisk har mulighet til. Tilståelsen vil i mange tilfeller ha samme virkning som en uforbeholden tilståelse. Dette gjør seg særlig gjeldende hva angår hensynet til fornærmede, som er et av hovedhensynene bak bestemmelsen.¹⁴²

¹⁴¹ Jf. pkt. 5.5

¹⁴² Ot.prp.nr.81 (1999-2000) s. 36 jf. s. 33

I de tilfeller det er fornærmede etter straffebudet, vil også en forbeholden tilståelse kunne ha positiv virkning for fornærmede. En slik tilståelse vil kunne ha mye større betydning enn ingen tilståelse. Den kan bidra til forsoning og gjøre det lettere for fornærmede å legge saken bak seg. Tilståelsens betydning for fornærmede avhenger således ikke av dens uforbeholdenhet.

Sånn sett bør verdien av tilståelsen kanskje heller knyttes til de konkrete omstendigheter i den enkelte sak, enn et krav om at tilståelsen må være uforbeholden. Det er ikke dermed sagt at det ikke bør skilles mellom uforbeholdne og forbeholdne tilståelser. Dette skillet bør imidlertid gi seg utslag i rabatten den enkelte innrømmes, slik at en uforbeholden tilståelse gir tiltalte større rabatt enn en forbeholden tilståelse.

7.5 Bør tilståelse i alvorlige saker veie tyngre enn tilståelse i mindre alvorlige saker?

Det kan de lege ferenda reises spørsmål om hvorvidt det er rimelig at tilståelsesrabatt ikke knyttes til lovbruddets art. Det kan hevdes at tilståelse i alvorlige saker bør veie tyngre enn tilståelse i mindre alvorlige saker.

Alvorlige forbrytelser omfatter slikt som drap, seksualforbrytelser, voldsforbrytelser, ran og alvorlig vinningskriminalitet. I disse sakene vil mennesker være direkte offer for forbrytelsene. En tilståelse vil kunne ha stor betydning for disse av flere grunner. For det første vil en tilståelse i slike saker innebære at gjerningspersonen viser tilbøyelighet til å ta ansvar for sine handlinger, hvilket kan virke positivt for ofrene. Videre innebærer en tilståelse i slike saker ofte at irettføringen til en viss grad blir enklere og pådømmelse kan skje raskere. For ofrene innebærer dette at belastningen ved en rettssak lettes, og de kan raskere legge saken bak seg.

Også for samfunnet som helhet vil siktedes tilståelse ha positiv betydning, i den forstand at enklere etterforskning og irettføring sparer samfunnet for betydelige midler. Særlig gjelder

det Økokrim-saker, som er tunge å etterforske og krever store ressurser. Disse hensyn taler for å tillegge tilståelser større vekt i alvorlige saker enn ellers.

På den annen side er det ikke gitt at ofrene stiller seg uhemmet positive til gjerningspersonens tilståelse. Ikke sjelden vil de ønske at gjerningspersonen skal ”svi” for den lidelse de er påført. Å legge større vekt på tilståelser i alvorlige saker, slik at siktede får en betydelig strafferabatt, vil da kunne oppfattes som en ytterligere krenkelse av ofrene. Videre kan man argumentere for at selv om samfunnet kan spare betydelige midler ved enklere irettføring av straffesaker, er det viktig å slå hardt ned på denne type kriminalitet. Å vise at man ikke godtar slike handlinger, bl.a. ved å idømme strenge reaksjoner, vil styrke straffens preventive effekt.

I mindre alvorlige saker, som trafikksaker og visse narkotikasaker, mangler en ofte offer i egentlig forstand. De hensyn som knytter seg til offerets situasjon gjør seg derfor ikke gjeldende i samme grad for disse sakene, og man kan således hevde at tilståelse ikke bør ha like stor betydning i slike saker.

For samfunnet vil imidlertid vektleggelse av tilståelse også i disse sakene kunne ha en gunstig effekt, ettersom det fører til enklere rettergang, og dermed reduserer skattebetalernes utgifter ved straffesaksbehandling. Den prosessøkonomiske gevinsten er større i disse sakene enn i alvorlige saker med strafferamme på fengsel i mer enn 10 år, da de sistnevnte sakene ikke kan behandles som tilståelsessak, jf. strpl. § 248. Det er også i de mindre alvorlige sakene at det er mest ”å hente” på tilståelse fordi det er så mange av dem.

Hensynene bak strl. § 59 (2) gjør seg altså gjeldende både i alvorlige saker og mindre alvorlige saker. Ønsket om å oppnå flere tilståelser, og derved flere oppklarte saker, taler for at tilståelser bør tillegges vekt i alle typer saker. Det er særlig hensynet til ofrene taler for at det til en viss grad bør legges større vekt på tilståelse i alvorlige saker. Det er imidlertid mest ”å hente” på tilståelser i de mindre alvorlige sakene, da det er disse som dominerer kriminalitetsbildet. Den nærmere vektlegging må i alle tilfelle skje etter en

konkret vurdering av forholdene i den enkelte sak, hvor momentene behandlet under pkt. 6.1 spiller en sentral rolle.

7.6 Regjeringens forslag om "strafftilsagn"

Betydningen av tilståelser i straffutmålingen har den senere tid fått stadig større oppmerksomhet. I forlengelsen av ordningen med tilståelsesrabatt vurderes det i disse dager om det skal åpnes for såkalt strafftilsagn ved tilståelse (plea bargaining).

I norsk rett finnes ingen lovregulering av såkalt plea bargaining. Med "plea bargaining" menes en "ordning som innebærer at det kan inngår en avtale mellom påtalemyndigheten og den siktede om konsekvenser av at den siktede forklarer seg på en bestemt måte".¹⁴³ I andre land, deriblant USA, er plea bargaining et velkjent fenomen.

Allikevel er det i praksis ikke uvanlig at spørsmål vedrørende tiltalens innhold og den aktuelle straffepåstand drøftes ved underhåndskontakt mellom påtalemyndigheten og forsvareren. Som illustrasjon på dette kan nevnes Rt. 2005 s. 1453, hvor påtalemyndigheten hadde gitt siktede skriftlig tilsagn om en straffepåstand på 7 års fengsel. I tilfeller med slik forhåndskontakt vil domstolene ofte tillegge den enighet som fremkommer av kontakten vekt i straffutmålingen. Påtalemyndigheten har imidlertid ikke kompetanse til å gi siktede bindende tilsagn om hvilken straff som maksimalt skal idømmes. Domstolen er således på ingen måte bundet av den enighet som eventuelt måtte herske mellom partene. Påtalemyndigheten kan heller ikke nedsubsumere eller unnlate å forfølge straffbare handlinger som motytelse for en tilståelse.

Plea bargaining har visse fellestrekk med tilståelsesrabatt, i den forstand at begge ordninger gir siktede en gevinst i form av redusert straff fordi han ved sin forklaring bidrar til oppklaring eller forenkling av saken. Det er samtidig store prinsipielle forskjeller mellom disse ordningene. Tilståelsesrabatt gis på bakgrunn av en uforbeholden tilståelse og

¹⁴³ Høringsnotat JD 2006 s. 72

fastsettes av retten, jf. strl. § 59 (2). Ved plea bargaining dreier det seg om en avtale mellom påtalemyndigheten og siktede som er inngått *før* tilståelsen foreligger.

Både i rettspraksis¹⁴⁴ og fra lovgivers side¹⁴⁵ har det vært ytret ønske om at ordningen med plea bargaining vurderes nærmere. Riktignok skriver disse seg fra tiden før strl. § 59 (2) og det økte fokus på tilståelser i straffesaker denne har medført. Allikevel ser departementet et behov for å legge vekt på straffetilsagn ved tilståelse, utover de forhold strl. § 59 (2) hjemler. Dette begrunnes både med de prosessøkonomiske besparelser som kan oppnås, samt hensynet til eventuelle fornærmedes situasjon.

Som ledd i arbeidet med å redusere saksbehandlingstiden i straffesaker utarbeidet departementet således et høringsnotat om blant annet plea bargaining.¹⁴⁶ Høringsnotatet ble sendt til en rekke instanser, med frist til uttalelse 5. januar 2007.

En eventuell lovfesting av plea bargaining fordrer en nøye vurdering av fordeler og ulemper ved en slik ordning. En klar fordel er at den sannsynligvis vil medføre flere tilståelser, og derigjennom forenkle etterforskningen og iretteføringen. Det reises også betydelige innvendinger mot plea bargaining. En slik ordning innebærer en ”fare for forskjellsbehandling og favorisering av ressurssterke siktede”.¹⁴⁷ Samtidig kan en risikere at ordningen misbrukes, som et pressmiddel overfor uskyldige som er redde for ikke å bli trodd. Det kan også reises mer prinsipielle innvendinger mot en slik ordning, som at ordningen innebærer at ”mistanke om straffbare forhold danner grunnlag for en avtalerelasjon til det offentlige”.¹⁴⁸ Ikke minst er det betenkelig at plea bargaining gir påtalemyndigheten og den siktede adgang til å begrense domstolenes kompetanse. Å legge

¹⁴⁴ Rt. 1995 s. 1922, jf. s. 1925

¹⁴⁵ Innst.O.nr.3 (1999-2000) s. 20

¹⁴⁶ Høringsnotat JD 2006

¹⁴⁷ Høringsnotat JD 2006 s. 73

¹⁴⁸ Høringsnotat JD 2006 s. 73

straffutmålingskompetanse til partene vil gå på tvers av de prinsipper som ellers gjelder i norsk rett, og vil således være en nyskaping innen norsk straffeprosess.

Forslaget som er forelagt høringsinstansene går ut på at påtalemyndigheten, som motytelse for siktedes uforbeholdne tilståelse, skal kunne gi bindende tilsagn om hvilken straff det tilståtte forhold maksimalt skal medføre. Forslaget inneholder imidlertid en "sikkerhetsventil" for domstolene, slik at disse kan idømme en strengere straff enn tilsagnet tilsier når straffen etter tilsagnet "ville innebære et vesentlig avvik fra det som ellers ville blitt idømt".¹⁴⁹ Det er foreløpig usikkert hvorvidt dette blir den eventuelle bestemmelsens endelige ordlyd.

Hvorvidt en lovregulering av plea bargaining, i den form det er foreslått, innebærer en endring i rettsstilstanden er usikkert. På den ene side kan den hevdes at siden domstolene allerede i dag tillegger "avtaler" mellom påtalemyndigheten og siktede vekt ved straffutmålingen, vil ikke en slik bestemmelse innebære noen stor endring av rettsstilstanden. På den annen side må en nok regne med at en lovregulering vil føre til økt bruk av slike metoder, både fra påtalemyndighetens og siktedes side. Den mest betydelige endringen vil, som allerede nevnt, være forskyvningen i straffutmålingskompetanse fra domstolene til partene.

¹⁴⁹ Departementets forslag har følgende ordlyd:

"Dersom den siktede under etterforskningen gir en uforbeholden tilståelse som styrkes av de øvrige opplysninger, kan påtalemyndigheten forplikte seg til å nedlegge en bestemt påstand om straff. Påstanden kan settes under det lavmål som er bestemt, og til en mildere straffart.

Påtalemyndighetens tilsagn er ikke bindende dersom den siktede ikke står ved den uforbeholdne tilståelsen under pådømmelsen av saken. Det samme gjelder hvis det viser seg at forholdene var alvorligere enn det siktede har forklart, eller det avdekkes ytterligere straffbare forhold som den siktede står bak.

Domstolen kan ikke idømme strengere straff enn den påstand påtalemyndigheten har forpliktet seg til etter første ledd. Dette gjelder likevel ikke dersom straffen ville innebære et vesentlig avvik fra det som ellers ville blitt idømt. Når det foreligger et bindende tilsagn fra påtalemyndigheten, skal det under enhver omstendighet gjøres et fradrag i straffen for den uforbeholdne tilståelsen.", jf. høringsnotat JD 2006 s. 75.

Forslaget om plea bargaining har fått varierende mottakelse hos aktørene i straffesaksapparatet.¹⁵⁰

Ikke uventet er det i domstolene forslaget møter størst motvilje. Høyesterett går mot forslaget, og peker på at en slik ordning ”berører grunnleggende prinsipielle spørsmål vedrørende forholdet mellom domstolene og påtalemyndigheten”.¹⁵¹ Denne holdningen gjennomsyrrer flere domstoler. Det fremheves at en slik kompetansebegrensning bryter med de gjeldende prinsipper i norsk rett. Av en slik oppfatning er, foruten Høyesterett, Gulating og Agder lagmannsretter samt Oslo tingrett. Dommerforeningen deler dette synet. Frostating lagmannsrett synes straffetilsagn i en eller annen form virker interessant, men ønsker en bredere utredning av forslaget på grunn av dets vesentlige prinsipielle betydning.

Borgarting lagmannsrett har ingen prinsipielle innvendinger mot forslaget, og skiller seg således fra de andre domstolenes synspunkt. Førstelagmann Nils Erik Lie mener at hensynet til forutberegnelighet må gå foran.¹⁵²

Advokatforeningen er ”sterkt i tvil” om det bør innføres en ordning med plea bargaining.¹⁵³ Den peker på at ordningen innebærer en inngripen i domstolenes uavhengighet og kompetanse i straffutmåling, og fremhever muligheten for å prøve andre ordninger først.

Fra forsvarernes og påtalemyndighetens side er forslaget møtt med større velvilje.

Forsvarergruppen av 1977 stiller seg positive til en ordning med plea bargaining tilsvarende forslaget.¹⁵⁴ De er for en økt samhandling mellom påtalemyndigheten og

¹⁵⁰ Aschehoug (2007) s. 18

¹⁵¹ Aschehoug (2007) s. 18

¹⁵² Aschehoug (2007) s. 18

¹⁵³ Aschehoug (2007) s. 18

¹⁵⁴ Aschehoug (2007) s. 16

siktede/forsvarer, og understreker også den gunstige prosessøkonomiske effekt ordningen vil kunne medføre.

Politidirektoratet, samt Økokrim, støtter forslaget og tror en lovfesting av ordningen vil bidra til økt bruk av strafftilsagn.¹⁵⁵ Også Politiets Fellesforbund støtter departementets forslag. Politiembetsmennenes Landsforening er derimot skeptiske til at straffutmålingen flyttes fra domstolene til partene selv.¹⁵⁶

Det viser seg således at flertallet er skeptisk til en ordning med plea bargaining i norsk rett. Hvorvidt en slik ordning vil bli lovfestet, synes derfor tvilsomt. Justisdepartementet har varslet at en odelstingsproposisjon vedrørende bl.a. dette kan foreligge i løpet av vårsesjonen 2007. Advokatforeningen foreslår, i sin høringsuttalelse, at første skritt i det videre reformarbeid bør være en stortingsmelding.¹⁵⁷ Pr dags dato foreligger det verken stortingsmelding eller odelstingsproposisjon i saken.

¹⁵⁵ Økokrims uttalelse gikk via Politidirektoratet, jf. høringsuttalelse av 18.12.2006

¹⁵⁶ Aschehoug (2007) s. 18

¹⁵⁷ Aschehoug (2007) s. 14

8 Avslutning

Jeg har i den foregående drøftelse forsøkt å belyse de ulike sider ved tilståelsesrabatt etter strl. § 59 annet ledd. En rekke konklusjoner er tatt underveis. Avslutningsvis oppsummeres de mest interessante funnene.

Et av disse er betydningen av tilståelsen når den ikke foreligger før hovedforhandling i tingretten. Tradisjonelt har slike tilståelser ikke blitt tillagt særlig stor vekt. På dette punkt kan en imidlertid nå spore et skifte i rettspraksis. Ser en den nylig avsagte NOKAS-dommen¹⁵⁸ i lys av Rt. 2006 s. 964 fremgår det at en tilståelse må tillegges vekt også i de tilfeller den ikke kommer før under hovedforhandling for tingretten eller under lagmannsrettsbehandlingen.

Videre har drøftelsen vist at det kan synes noe usikkert om domstolene legger større vekt på tilståelse nå enn før strl. § 59 (2), eller om det bare er domsgrunnene som er blitt tydeligere. Det som er sikkert er at både rettspraksis og Domstolsadministrasjonens undersøkelser viser en klar utvikling i retning av mer konkretisering og synliggjøring de senere år. Denne utviklingen medfører at det nå er mulig å måle rabattens størrelse kvantitativt. Analysen av rettspraksis viser således at Høyesterett har lagt seg på et ”normalnivå” rundt 10-30 prosent rabatt.

Strl. § 59 annet ledd synes *ikke* å ha ført til flere tilståelser. Sånn sett kan en hevde at lovregulering ikke er et egnet redskap i straffutmålingssammenheng. Bestemmelsen har imidlertid medført positive virkninger i form av mer synliggjøring og derigjennom økt fokus på tilståelser. På denne bakgrunn bør bestemmelsen videreføres i ny straffelov.

¹⁵⁸ LG-2006-64391

Mer tvilsomt er det om regjeringens forslag om strafftilsagn vil få gjennomslag. Forslaget har møtt motstand hos flertallet av høringsinstansene. Det er særlig flyttingen av straffutmålingskompetanse forslaget innebærer høringsinstansene finner problematisk. Hvorvidt en slik ordning vil bli innført med det første, synes således usikkert.

Det stadig økende press på justissektor og påtalemyndighet om høyere oppklaringsprosent, samt stadig lengre soningskøer, fordrer et behov for tilståelsesrabatt. Til tross for at bestemmelsen så langt ikke har innfridd formålet om flere tilståelser, er det grunn til å tro at den positive tendens en faktisk kan spore de siste årene vil fortsette også i tiden som kommer. Ved videreføringen av bestemmelsen i forslaget til ny straffelov, har lovgiver sett behovet for effektivisering av bestemmelsen. Endringer i straffeprosessloven er således foreslått.¹⁵⁹ Dette viser ønske om og vilje til fortsatt fokus på tilståelsesrabatt. Samme tendens finner en igjen hos påtalemyndigheten.¹⁶⁰ Så gjenstår det bare å se om det er tilstrekkelig til å innfri ønsket om flere tilståelser. At tilståelsesrabatt er kommet for å bli kan det i hvert fall ikke være tvil om.

¹⁵⁹ Ot.prp.nr.90 (2003-2004) s. 485

¹⁶⁰ Rundskriv nr. 2.2006 pkt. 4, jf. rundskriv nr. 2.2005 pkt. 4

9 Litteraturliste og domsregister

§ 59,2 *Materialsamling* Inger Andreassen...[et al.]. Oslo politidistrikt 2005

Andenæs, Johs. *Alminnelig strafferett* 5. utgave ved Magnus Matningsdal og Georg Fredrik Rieber-Mohn Oslo 2004

Andenæs, Johs. *Norsk straffeprosess bind I* 3. utgave Oslo 2000

Aschehoug, Marit. *Advokatforeningen foreslår straffesaksmelding: De fleste vil legge ned juryen – og er skeptisk til "plea bargain"*. I: *Advokatbladet*. Årgang 87 (2007) nr. 2 s. 14 til 18

Bjerke, Hans Kristian og Erik Keiserud *Straffeprosessloven Kommentarutgave bind II* 3. utgave Oslo 2001

Domstolsadministrasjonen *Tilståelsesrabatt. En oppfølgende undersøkelse om domstolenes bruk av strafferabatt ved tilståelser basert på undersøkelse i 2004*. 2007

Domstolsadministrasjonen *Tilståelsesrabatt. En undersøkelse om domstolenes bruk av strafferabatt ved tilståelser*. 2004

Hov, Jo *Rettergang II Straffeprosess* Oslo 1999

Høringsnotat fra Justis- og politidepartementet sept. 2006 *Hurtigere behandling av straffesaker* (snr. 200508271)

Høringsuttalelse fra Økokrim *Høring - hurtigere behandling av straffesaker - anmodning om innspill fra distrikter/særorganer* 18.12.2006 (Mottatt på mail etter forespørsel)

Innst.O.nr.3 (1999-2000) Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeprosessloven og straffeloven m.v. (etterforskningsmetoder m.v.)

Innst.O.nr.45 (2000-2001) Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven (bruken av varetektsfengsling m.v.)

Innst.O.nr.72 (2004-2005) Innstilling fra justiskomiteen om lov om straff (straffeloven)

Lov av 18. juni 1965 nr. 4 Vegtrafikklov

Lov av 22. mai 1902 nr. 10 Almindelig borgerlig Straffelov (Straffeloven)

Lov av 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (Straffeprosessloven)

Matningsdal, Magnus og Anders Bratholm *Straffeloven kommentarutgave 2.* utgave Oslo 2003

Moe, Erling. *Undersøkelse viser klar utvikling: - Mer synlig tilståelsesrabatt. I: Rett på sak.* Årg. 3 (2006) nr. 4 s. 4.

Ot.prp.nr.81 (1999-2000) Om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven (bruken av varetektsfengsling mv.)

Ot.prp.nr.90 (2003-2004) Om lov om straff (straffeloven)

Ottesen, Anniken Nygaard. Politifullmektig ved Oslo politidistrikt. Telefonsamtale. 4. februar 2007.

Rundskriv nr. 2.2005 fra Riksadvokaten *Mål og prioriteringer for virksomheten ved statsadvokatembetene – 2005*

Rundskriv nr. 2.2006 fra Riksadvokaten *Mål og prioriteringer for virksomheten ved statsadvokatembetene – 2006*

Avgjørelser:

Rt. 1975 s. 459

Rt. 1982 s. 808

Rt. 1983 s. 1127

Rt. 1984 s. 221

Rt. 1986 s. 145

Rt. 1989 s. 342

Rt. 1992 s. 1466

Rt. 1993 s. 33

Rt. 1995 s. 926

Rt. 1995 s. 1922

Rt. 1999 s. 1012

Rt. 1999 s. 1895

Rt. 2000 s. 31

Rt. 2000 s. 1734

Rt. 2001 s. 1519

Rt. 2002 s. 473

Rt. 2002 s. 993 Baneheia

Rt. 2002 s. 1591

Rt. 2003 s. 118

Rt. 2003 s. 736

Rt. 2003 s. 841

Rt. 2003 s. 1464

Rt. 2003 s. 1804
Rt. 2004 s. 492
Rt. 2004 s. 755
Rt. 2004 s. 759
Rt. 2004 s. 1066
Rt. 2004 s. 1287
Rt. 2004 s. 1304
Rt. 2004 s. 1324
Rt. 2004 s. 1355
Rt. 2004 s. 1379
Rt. 2004 s. 1384
Rt. 2004 s. 1491
Rt. 2004 s. 1974
Rt. 2005 s. 83
Rt. 2005 s. 314
Rt. 2005 s. 478
Rt. 2005 s. 544
Rt. 2005 s. 559
Rt. 2005 s. 641
Rt. 2005 s. 1235
Rt. 2005 s. 1274
Rt. 2005 s. 1453
Rt. 2006 s. 46
Rt. 2006 s. 480
Rt. 2006 s. 515
Rt. 2006 s. 641
Rt. 2006 s. 669
Rt. 2006 s. 809
Rt. 2006 s. 964
Rt. 2006 s. 1096

Rt. 2006 s. 1118

Rt. 2007 s. 61

HR-2007-00420-A

LG-2006-64391 Nokas

Borgarting lagmannsretts kjennelse av 11.04.07 Finance Credit

